

Doğuşundan Erken Cumhuriyet Dönemi'ne Kadar Türk Basınında Gündelik Hayat İzlenimleri

Mehtap KAYA

Dr. Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı Yükseköğretim ve Yurtdışı Eğitimi Genel Müdürlüğü
E-Mail: msimsekkaya@yandex.com

Geliş Tarihi: 13.08.2018 Kabul Tarihi: 28.09.2018

ÖZ

KAYA, Mehtap, **Doğuşundan Erken Cumhuriyet Dönemi'ne Kadar Türk Basınında Gündelik Hayat İzlenimleri**, CTAD, Yıl 14, Sayı 28 (Güz 2018), s. 37-73. Türk basınının doğuşu ve gelişimi ile Türk toplumunun modernleşmesi arasında paralel ve sarmal bir ilişki mevcuttur. Aşağı yukarı aynı zaman diliminde Türk toplumuna nüfuz etmeye başlayan basın ve modernleşme süreci, batıdaki örneklerine nazaran, yavaş bir gelişme seyretmiştir. Osmanlı Devletinin son yüz yılında filiz verip gelişen basın, Erken Cumhuriyet Döneminde de gelişimini sürdürmüştür. Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı gibi iki büyük krizi atlatan Türk basını, doğal olarak, zaman zaman sansürler ve iktidar denetimi ile karşılaşmıştır. Türk basını doğuşundan 1940'lı yıllara kadar kısa süreli özgürlük dönemleri yaşasa da, genel olarak mevcut iktidar denetimi dışına çıkamamıştır.

Modernleşme sürecinin ürünü olarak değerlendirebileceğimiz Türk basını, aynı zamanda, modernleşmenin gündelik hayat pratiğinin gelişmesinin de baş aktörlerinden olmuştur. Kısacası basın hem modernleşmenin ürünü hem de onun gelişip toplum hayatında içselleşmesindeki en önemli faktörlerinden biri olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Basın, Modernleşme, Gündelik Hayat, Matbuat Kanunu, İstanbul ve Ankara Basını

ABSTRACT

KAYA, Mehtap, **Impressions on Daily Life at Turkish Press from its Emergence to the Early Republican Period**, CTAD, Year 14, Issue 28 (Fall 2018), pp. 37-73.

There is a parallel and spiral relationship between the birth and development of the Turkish press and the modernization of Turkish society. The press and modernization process, which began to penetrate Turkish society at about the same time, has experienced a slower development than those of the westones. Having sprouted and developed in the last century of the Ottoman State, the Turkish press continued its progress in the Early Republican Period, too. The Turkish press, which has survived two major crises such as the First World War and the War of Independence, naturally encountered censorship and power control from time to time. Although the Turkish press had short periods of freedom from its birth until 1940's, it could not go out of existing power control in general. Turkish press, which may be considered as the product of the modernization process, also became one of the main actors in the development of daily life practice of modernization. In short, the press has become both the product of modernization and one of the most important factors in its progress and internalization in society life.

Keywords: Press, Modernization, Daily Life, Press Law, Istanbul and Ankara Press.

Giriş

Türk basını serüvenine dünyadaki örneklerinden yaklaşık iki yüz yıllık bir gecikme ile başlamıştır. Osmanlı Devleti'nde daha matbaa ve basılacak kitaplar konusunda tereddütler yaşanırken; kitle gazetelerinin yanı sıra, ideolojik amaçlı yayınlar ile sanat ve mesleki konularda uzmanlaşmış gazete ve dergilerin bütün dünyayı kaplaması¹, basın gücünün ne denli etkili olduğunu Osmanlı Devleti'ne göstermiş ve devleti bu gücü kullanmaya teşvik etmiştir. Bu teşvik gücü de, devlet eliyle ilk Türkçe gazetenin çıkarılmasını tetiklemiştir. İlk gazetenin resmi olarak devlet eliyle çıkarılmasından sonra öncelikle yarı resmi, daha sonra ise özel gazete ve dergiler çıkarılmaya devam etmiştir. Batının etkisiyle özgürlük ve meşrutiyet gibi kavramlar, Osmanlı toplumuna basın sayesinde girmiştir. Özellikle aydın kesimin etkin olarak kullanmaya çalıştığı basın, devletin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik sıkıntılardan dolayı, kendini özgürce ifade edebilme şansından yoksun kalmıştır. Özellikle Abdülhamit Döneminde sürekli baskı ve denetim altında tutulan basın, 1908 yılında Meşrutiyetin ikinci kez ilanıyla kısa süreli bir özgürlük dönemi yaşamışsa da, İttihat ve Terakki'nin yönetime el koyması ve ardından yaşanan Birinci Dünya Savaşı boyunca türlü zorluklarla karşı karşıya gelmiştir.

¹ Orhan Koloğlu, *Osmanlıdan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2006, s. 18.

Söz konusu zorluklar Kurtuluş Savaşı boyunca da devam etmiştir. Bu süreçte basın, siyasi ortamda olduğu gibi, Kurtuluş Savaşını destekleyen ve desteklemeyen olarak ikili bir görünüm sergilemiştir. Genel olarak Ankara ve İstanbul basını olarak yapılan ayırım, genç Türkiye Devleti'nin erken yıllarında da devam etmiştir. İktidarın yaptığı devrimler, ilk zamanlar muhalif basın tarafından eleştirilse de, alınan önlemler ve kurulan İstiklal Mahkemelerinin etkisiyle, tepkiler en aza indirgenmiştir. Siyasi arenada patlak veren ayrışmalar sonucunda kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve daha sonra Serbest Cumhuriyet Fırkası'na basında yorum yapma fırsatı verilse de, her iki deneyimin sonu da iktidar denetimi ile tamamlanmıştır. 1931 yılında çıkarılan “Matbuat Kanunu” ile birlikte, basının misyonu resmi olarak belirlenmiş ve böylece basın, yapılan devrimlerin en önemli destekçilerinden biri haline gelmiştir.

Yukarıda bahsedildiği gibi bir serüven yaşayan Türk basını, kendi gelişim süreci içerisinde, önemli bir misyonu da yerine getirmekte geri kalmamıştır. 19. yüzyılla birlikte Türk toplumunda meydana gelen değişimler, modernleşme kavramı ile birlikte karşımıza çıkmaktadır. Geriye dönülmez bir değişim sürecinin içine giren Türk toplumunda, özellikle elit/seçkin zümrede, gündelik hayat pratiklerinde yaşanan değişimde basının yadsınamaz etkisi söz konusudur. Gündelik hayat, toplumdaki bireylerin gündelik zaman dilimi içerisinde yer alan beslenme, giyinme, barınma, uyuma gibi faaliyetleri pratiğe geçirmesi ve ayrıca zaman ve mekân değişkenlerine bağlı olarak kendi iç bünyesinde geliştirdiği iktisadi, kültürel ve dinsel pratiklerin birbirleriyle örtüşerek belli bir tarih kesitinde somutlaşmasıdır.² “Gündelik Hayat” kültürü, tanımından da anlaşılacağı üzere, oldukça geniş kapsama alanı olan bir kavram. Gündelik hayat dediğimiz zaman karşımıza çok geniş bir yelpaze çıkmakta. Faroqhi'nin de dediği gibi “*komşu ziyaretlerinde dikkat edilmesi gereken kurallardan yemeğin nasıl hazırlandığına, çocukların nasıl yetiştirilmesi gerektiğine kadar hayatın her alanına ait öğeleri içerir.*”³ Bu nedenle makalenin kapsadığı zaman dilimini göz önünde bulundurarak gündelik hayatın değişiminden bahsederken zaman ve mekân sınırlamasına gitmek durumundayız. Zaman olarak 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın ilk yarısı ve mekân olarak da İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük şehirlerde gündelik hayatın değişimi ve basın ilişkisini kısaca ele almaya çalışacağız. Hemen belirtmeliyiz ki, gündelik yaşam tarzında meydana gelen fiziki ve yapısal değişimler, büyük ölçüde elit/seçkin sınıfı, Levantenleri, gayrimüslimleri ve onların yaşadığı İstanbul çevresini kapsamaktadır. Bu

² Ayrıntılı bilgi için bkz. Henri Lefebvre, *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, Metis Yayınları, İstanbul 2007; Ekrem Işın, “19. yy'da Modernleşme ve Gündelik Hayat”, *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, Sayı 2, İletişim Yayınları, Ankara, 1985, s. 538.

³ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam*, Çev. Elif Kılıç, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2011, s. 4.

nedenle bahsedilecek olan gündelik yaşam tarzı değişimleri bu çevreyle sınırlandırılmıştır. Zaten Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Döneminin taşrası uzun süre bu modernleşme hareketlerinden etkilenmeden, geleneksel yapısını muhafaza ederek günlük yaşamına devam etmiştir.

19. yüzyıla hızlı bir Batılılaşma temposu ile giren Osmanlı Devleti, II. Mahmut'un saltanatı dönemiyle birlikte, gerçek anlamda Batı atmosferiyle tanışmıştır. Aynı zamanda bu devirde mecburi kültür değişimleri de yaşanmıştır. Askeri ve teknolojik reformların yanında, toplumsal yaşama dair yeniliklerle ilklere imza atılmıştır. Tanzimat ve Islahat Fermanları birçok yeniliğin Türk toplumuna taşındığı dönem olmuştur. Söz konusu fermanların sağladığı ayrıcalıklarla gayrimüslimler toplumsal hayatta etkin hale gelmiş ve fermanlarda taahhüt edilen maddeler sayesinde toplumsal yaşamda önemli sayılabilecek değişiklikler ortaya çıkmıştır. Bunun yanında Kırım Savaşı nedeniyle ülkeye gelen Fransız ve İngiliz askerlerin yaşam tarzları, geleneksel toplum hayatında (özellikle aydın, subay, memur ve öğrenciler arasında) derin etkiler bırakmıştır. Abdülmecit dönemi de, Tanzimat'ın açtığı yol ile birlikte, hukuku ve toplumu Batı Avrupa tecrübelerinin ilham verdiği bir çizgide tekrar yapılandırmak amacıyla birçok ıslahatın başlangıcına tanıklık etmiştir. Bu tanıklık esnasında elit/seçkin sınıfın hayat tarzı da, Fransız ve İngiliz fikir, zevk, moda ve moda gereçlerinin etkisi altında değişmeye başlamıştır.⁴ Yeni Osmanlılar hareketinin sebep olduğu I. Meşrutiyet ile Jön Türk Devrimi'nin zorladığı II. Meşrutiyet'in ilanı ile yaşanan dönemler, siyasi olduğu kadar kültürel devrimlerin de beslendiği dönemlerdir. Özellikle II. Meşrutiyet ile İttihat ve Terakki yönetimi dönemi, günlük yaşamdaki değişimlerin bariz şekilde izlenebildiği dönem olmuştur.

I. Dünya Savaşı sonrası yaşanan işgal döneminde ise, İstanbul halkının yaşamak zorunda kaldıkları hayat tarzı, Türk toplumunun günlük yaşamında meydana gelen değişimlerin boyutunu gözler önüne sermektedir. İşgal yılları ve ardından yaşanan Kurtuluş Savaşı döneminde Anadolu'da amansız bir bağımsızlık mücadelesi verilirken; İstanbul da işgale karşı kültürel yapısını koruma mücadelesi vermek zorunda kalmıştır. Bir yandan işgal ve mücadele yıllarındaki hem siyasi hem de kültürel dayatmanın etkilerini uzun yıllar üzerinden atmaya çalışan İstanbul, diğer yandan yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin hızla gelişen başkenti Ankara ve diğer taşra şehirleri. İki büyük savaşın ardından bağımsızlığına kavuşan genç Türkiye, Atatürk Dönemi boyunca, sadece yaralarını sarmakla kalmamış aynı zamanda hızlı bir modernleşme sürecine girmiştir. Söz konusu modernleşme süreci, siyasi yapıdan ekonomiye ve gündelik hayata kadar birçok alanda kendini göstermeye başlamıştır. Tanzimat'tan itibaren modernleşme/batılılaşma sürecini yaşamaya

⁴ Engin Deniz Akarlı, "Bir İmparatorluğun Arapsaçı Sonu: Osmanlı'nın Batıyla Karşılaşmaları ve Batılılaşma Meselesi- Genel Bakış", *Muhafazakâr Düşünce*, Sayı 16-17, Ankara, 2008, s. 11.

başlayan Türk toplumu, yeni devletle birlikte kaldığı yerden yoluna devam edebilmiştir. Bunu yaparken de, kendini çağın gereklerini uydurabilmek için gündelik hayat pratiklerini de değiştirmeye özen göstermiştir. Aynen Osmanlının son döneminde gündelik hayatta yaşanan; moda (giyim-kuşam), adab-ı muşeret, mekân, aile yapısı, kadının sosyal ve siyasi hayattaki değişimleri, Genç Türkiye Devleti döneminde daha kapsamlı şekilde yaşanmıştır.

Sosyo-Kültürel Dönüşüm-Gündelik Hayat Ve Basın İlişkisi

19. yüzyılın son yüzyılında Osmanlıda ve 20. yüzyılın başlarında yaşanan Atatürk Döneminde, gündelik hayatın değişimini yönlendiren sebeplerden “giriş” kısmında kısaca bahsetmiştik. Makalenin “Sosyo-Kültürel Dönüşüm-Gündelik Hayat ve Basın İlişkisi” başlığında ise, söz konusu değişimin meydana geldiği alanlara ve basın bu alanlar üzerindeki etkisine geçebiliriz. Öncelikle kamusal alanların değişimini ele almak gerektiğini söyleyebiliriz. Klasik dönemde Osmanlı toplumsal yapısında herkesin birlikte yaşayabileceği, ortak hayatı anlatan kamusal mekânlar yoktu.⁵ Mahallelerde yer alan cami ve kahvehaneler, neredeyse yegâne, ortak kamusal alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak 19. yüzyılın ortalarından itibaren, klasik dönemde caminin dinsel bir uzantısı ve siyasi hayatta etkisi olan kahvehaneler değişime uğrayarak gündelik hayatta farklı bir yer edinmeye başlamışlardır. Kerevitlerin yerini iskemleler, ortadaki havuzun yerini de tiyatro sahneleri almaya başlamıştı.⁶ Tanzimat’ın ilanından sonra sayıları ve etkileri hızla çoğalan bu tarz kahvehaneler, Avrupa’da revaçta olan okuma salonları ve kulüplerin muadili durumuna gelmişlerdir. Özellikle mahallelerin sosyal iletişim merkezi olarak adlandırabileceğimiz kahvehaneler, İngilizler arasında yaygın olan kulüplerin ilham kaynağı olduğu da söylenmektedir.⁷ Müslüman mahallelerdeki kahveler bu şekilde birer eğlence ve kültür mekânları haline gelirken, Pera’daki Levanten kahvehaneleri de, birer pastaneye dönüşmeye başlamışlardır.⁸ 19. yüzyılın gündelik hayata kazandırdığı bir diğer önemli mekân da lokanta olmuştur. Modernleşme sürecinde yeni yeni açılmaya başlayan lokantalar, Batı adabına göre yemek yenilen yerler olarak elit/seçkin sınıfın gündelik hayatında yer edinmeye başlamışlardır.⁹ Bu yüzyılın gündelik hayatı içinde katılan kamusal mekânlarının en önemlilerinden biri de

⁵ S. Seyfi Ögün, *Mukayeseli Sosyal Teori ve Tarih Bağlamında Milliyetçilik*, yayınevi ve yayın tarihi yok, s. 97.

⁶ Işın, agm., s. 551.

⁷ Cengiz Yıldız, “Türk Kültür Tarihinde Kahve ve Kahvehane”, *Türkler Ansiklopedisi Cilt 14*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 162.

⁸ Işın, agm., s. 551.

⁹ Nevin Meriç, *Adab-ı Muşeret: Osmanlıda Gündelik Yaşamın Değişimi (1894-1927)*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2007, s. 93.

oteldir. Kervansaraydan otele geçiş ile ortaya çıkan “otel kültürü” aynı zamanda modernleşmenin de önemli ve somut örneklerinden biri olmuştur. Şehir hayatında görülmeye başlayan oteller, aynı zamanda sosyal alandaki birliktelikleri de içerik olarak değiştirmiştir.¹⁰ Atatürk Dönemindeki kamusal mekânlara baktığımızda; caminin ve kahvehanenin varlığını devam ettirdiğini ancak kamusal alana birçok mekânın aktif şekilde katıldığını görüyoruz. Osmanlı'nın son dönemlerinde toplum hizmetine başlayan ve genelde azınlıkların tercih ettiği lokanta, pastane, kafe ve otel gibi kamusal mekânlara ek olarak sinema/tiyatro salonları, kumarhaneler, plajlar, özellikle akşamları kullanılan eğlence mekânları ve at yarışlarının yapıldığı hipodromlar gibi alanlar eklenmiştir. Bu dönemde basının rolüne değinecek olursak; yeni mekânların tanıtımı, gündelik hayatta bu mekânları kullanma pratiği gibi gerekli bilgileri halka iletme konusunda basın, önemli bir misyonu yüklenmiştir. Halk, özellikle sinema/tiyatro ilanları, otel ilanları, eğlence mekânlarının reklamları, haftanın filmleri gibi bilgilere gazete ve dergilerden ulaşabilmiştir.

Kamusal mekânlarda bu şekilde çeşitlilik ve gelişim yaşanırken, özel mülkler yani evler de bazı önemli değişim evreleri geçirmiştir. Elit/seçkin sınıfın hayatına köşk ve konakların yanında Boğaziçi'ndeki yalılar ve Beyoğlu'ndaki çok katlı apartmanlar eklenmiştir. Böylece “köşk, yalı ve apartman kültürü” gibi kavramlar, gündelik hayatın formunda yeni bloklar açmıştır. Söz konusu apartman kültürü -sadece İstanbul'da değil, taşrada da kendini göstermeye başlamıştır. Özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında girilen imar politikası, gündelik hayatın özel mülkiyet alanında değişimlerin hızlanmasına sebebiyet vermiştir. Batı tarzı mekânların Türk toplumuna girmesi, gündelik hayat pratiklerinin hızla kazanılması sonucunu doğurmuştur. Basının bu kazanımlara katkısı da, dönemin dergilerinde verilen Avrupa'daki mekânların tanıtımı, İngiliz ve Fransız tarzı mobilyaların ilanı ile ev dekorasyonu modasına ait bilgiler gibi haberlerin okuyuculara ulaştırması yoluyla olmuştur.¹¹ Böylece basın sayesinde elit/seçkin ailelerin evleri Batı tarzı dekore edilmeye başlanmıştır.¹²

Gündelik yaşamın en önemli boyutunu teşkil eden aileye gelince, 19. yüzyıl Türk toplumunda çekirdek yapısını büyük ölçüde korumuştur. Özellikle alt tabakadan olan halkın aile yaşantısı gelenekselliğin dışına çok fazla çıkmamıştır. Elit/seçkin sınıfın aile yaşantısında ise, modernleşme doğrultusunda yenilikler yaşanmıştır. Mesela aile yaşantısına zenci dadı ile Çerkes hizmetçinin yanında bir de Fransız mürebbiyeler gibi yeni bireyler eklenmeye başlamıştır.¹³ Aile içindeki

¹⁰ Meriç, *age.*, s. 95.

¹¹ Özer, *age.*, s. 23.

¹² Fatma Karabıyık Barbarosoğlu, *Modernleşme Sürecinde Moda ve Zihniyet*, İz Yayınları, İstanbul, 1995, s. 110.

¹³ Işın, *agm.*, s. 554.

asıl değişim ise geniş ailelerde yaşanmıştır. Geniş aileler yavaş yavaş bölünerek çekirdek aile halini almaya başlamıştır. Özellikle elit/seçkin sınıfta bu ayrışma çok daha hızlı olmuştur. Bölünme sadece birey sayısında değil, otorite yetkisinde de kendini göstermiştir. Süslenme ve moda olgusu ile kadının toplum hayatında kendini göstermeye başlaması, onun bireyselleşmesini sağlamıştır. Bireyin özgürleşmesi olgusu da, aile içindeki erkeğin otoritesini, kısmen de olsa, diğer bireylerle paylaşma açmasına sebebiyet vermiştir.

Cahit Kayra; Mevlana Ebufadl Abdullah Efendi El-Üsküdarî'nin "Behçet-ül Fetavi" (1872-73) adlı kitabını kaynak olarak hazırladığı kitabında; 19. yüzyıl Osmanlı aile yaşantısının fetvalara yansıyan kısmında erkeklerin aile içinde ön planda olduğundan bahseder. Kadın ve çocuklar ise aile yaşantısında pek fazla hakka sahip olmayan bireyler olduğunu belirtir. Kadına bir mal gözüyle bakıldığına, alınıp satıldığına ve boşanıp sokağa atıldığına dikkati çeker. Çocuklar için de aynı durumun söz konusu olduğunu söyler.¹⁴ Fetvaların çoğunluğunun taşradaki insanların sorusunun cevabı olması, bu tespitlerin, taşrada yaşayan ve "avam" olarak tanımlanan halk için geçerli bir durum olduğunu belirtmek gerekir. Madalyonun öteki yüzü olan elit/seçkin sınıfında kadın, bu yüzyılda, çoktan hak ettiği yeri almaya başlamıştır. Kadın, kamusal alanlarda çok fazla olmasa da, ailesi ve kendi kültür çevresinde birey olduğunu kanıtlamaya başlamıştır.

Elit/seçkin ailelerin bu yüzyılda yaşadığı değişimlerin basın ile alakasına baktığımızda, karşımıza ilk önce süreli yayınlarda kadınların sosyal mevkisi ve eğitimi için yapılan çalışmalar çıkar. Önceleri erkek aydınlar tarafından basına taşınan bu önemli konu, II. Meşrutiyet sonrasında kadınlar tarafından bizzat yönlendirilmeye başlamıştır. Batılı tarzda eğitim alıp, cemiyetlerde boy gösteren seçkin ve aydın kadınlar, II. Meşrutiyet dönemine gelindiğinde kendilerini en belirgin şekilde basın aracılığı ile ifade etmiş ve hemcinslerinin modern tarzda kendilerini geliştirebilmelerine ön ayak olmaya çalışmışlardır. Bu dönem yayıncılığı incelendiğinde görülecektir ki, kadınlar gerek okuyucu mektupları yoluyla, gerekse direkt yazılarla kamuoyu oluşturmayı başarmışlardır.¹⁵

Osmanlı toplumunda Tanzimat Fermanı ile birlikte kanunlar nezdinde adından bahsedilmeye başlanan kadın, daha sonraki dönemlerde "kadın meselesi" olarak sıkça gündeme gelmeye başlamıştır. Özellikle basında kendine yer bulan bu mesele, Cumhuriyetin ilk yıllarında da tartışılmaya devam edilmiştir. Kemalist düşünce sistemi içerisinde değerinin ön plana çıkarılması ile birlikte kadın, siyasi ve sosyal haklarına sahip olmuştur. Kamusal ve siyasi

¹⁴ Cahit Kayra, *Osmanlı'da Fetvalar ve Günlük Yaşam*, Boyut Yayın Grubu, İstanbul, 2008, s. 132.

¹⁵Hatem Türk, Musavver Muhit (İnceleme ve Edebiyatla İlgili Metinler), *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2002, s. 6.

alandaki aktif şekilde yer alarak kendini kanıtlamaya çalışan Türk kadını, kendine yüklenen misyon nedeniyle, söz konusu alanlarda geri planda olmak zorunda kalmıştır. İttihat ve Terakki döneminde itibaren “milli aile”ye ve nesil yetiştiriciliği yönünden de “asri Türk kadını”na yüklenen misyon, Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Söz konusu misyona göre kadının öncelikli görevi, milliyetçi-vatansever-cumhuriyetçi evlatlar yetiştirmektir. Bunun için terbiye-i etfal ve milli ekonomiye katkı sağlamak için de idare-i beytiyye özelliklerine sahip olmalıydı ki, bunun yolu da iyi bir eğitim alarak aydın, ilerlemiş ve asri bir anne ve ev kadını olmaktan geçiyordu. Eğitim, Türk kadınına yüklenen bu görevi yerine getirmesinde anahtar kelime olmuştur. Ancak eğitimin yanında bu görevi teori değil pratikte de yerine getirmede, kadının başucu danışmanı basın olmuştur. Cumhuriyete geçişle birlikte özellikle kadın ve çocuğa hak ettiği değer verilmeye başlanmıştır. Kadın sadece özel yaşamında değil toplum hayatında önemli bir yere oturtulmuştur. Öncelikle evinin kadını ve iyi bir anne olarak görülen kadına, zamanla, sosyal ve siyasi hayata katılma hakkı da tanınmıştır. Örneğin *Kadın Yolu* dergisinde Nezihe Muhittin tarafından kaleme alınan bir makalede; kadının asli görevi olan klasik çocuk yetiştirme tavsiyelerinin dışında göze çarpan önemli bir tespitten bahsetmek gerekmektedir.¹⁶ Ülkenin kurtuluşu için Türk kadınının, mevcut enkazı ortadan kaldıracak iyi bir nesli yetiştirecek, yegâne güç olduğunu ve bunun için de fedakârlık yapması gerektiği fikrini savunan Nezihe Muhittin bu tespitiyle, dönem basınında yer alan “kadının misyonu” hakkındaki genel görüşünü de ortaya koymuştur. Buna benzer bir başka makale de, Hatice Refik tarafından kaleme alınmıştır. Söz konusu makalede yine kadının öncelikle anne, eş ve aile reisi olması nedeniyle çok önemli bir mevkide olduğu belirtilmiştir.¹⁷

Örneğini verdiğimiz kadın yazarlarla paralel görüşe sahip olan ve dönemin ünlü gazetecilerinden olan Hüseyin Cahit’in kadının en önemli misyonu olan ev hanımlığı anlattığı makalesi de ilgi çekicidir:

“Bir kadın için, sadece, kısaca kadın olmak kâfidir ve bu en büyük bir marifettir. Buna muvaffak olanlarda biz, aradığımıza göre, her istediğimizi bulabiliriz. Çünkü böyleleri hem ev kadınıdır, hem salon kadınıdır, hem erkeğin arkadaşı, dostu ve sevgilisidir.”¹⁸

Hüseyin Cahit Yalçın tarafından kaleme alınan bu yazıda ana öge -kadının kadın olmaktan başka- erkeğin hem karısı hem dostu hem de çocuklarının anası olması gerektiğidir. Yine Hüseyin Cahit’in tasvir ettiği ideal kadına benzer bir diğer kadın tasvirine de, *Resimli Uyanış* dergisinde rastlıyoruz. “*Bugünün Ev*

¹⁶ Nezihe Muhiddin, “Analık Vazifeleri: Çocuklarımızı Nasıl Büyütmeliyiz?”, *Kadın Yolu*, S.1, 16 Temmuz 1341, s. 7.

¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Hatice Refik, “Kadın - Valide”, *Kadın Yolu*, S.4, 6Ağustos 1341, s. 4.

¹⁸ Hüseyin Cahit Yalçın, “Ev Kadını”, *Yedigün*, S.124, 24 Temmuz 1935, s. 5.

Kadını Nasıl Olmalıdır?” başlıklı yazıda çok açık bir şekilde şu özellikler sıralanmıştır:

“(…) Kadın evvela evindeki mahdut vazifesini ikmal etsin, yemek pişirmesini, çamaşır ütölemesini, terzilik yapmasını hatta daha birçok evin dâhili işlerini bilmesi zaruridir. Her kadın küçük yaşta bunları öğrenmeli ve bu gibi işler için açılan hususi mekteplere devam etmelidir.”¹⁹

Kısacası kadın, küçük yaşta evin her işini bilmeli ve büyüdüğünde de mükemmel bir anne olmalıdır ve kendine biçilen rolü böylece yerine getirmelidir.

Teoride erkeklerin sahip olduğu bütün haklara sahip olan kadın, pratikte sadece eğitilmiş anne ve iyi bir eş profilinin çok fazla dışına çıkamamıştır. Kadınlar yüksek eğitim alıp üniversite bitirse de, mesleklerini icra eden kadınların sayısı erkeklere oranla pek düşük kalmıştır. Ancak doktorluktan avukatlığa, şoförlükten pilotluğa ve hatta milletvekilliğine kadar birçok meslek dalında kadınları görmek de mümkündür. Cumhuriyetin Türk kadınına kazandırdığı toplumsal ve siyasi özgürlükler ve bu özgürlüğün sunduğu başarının somut kanıtı olan; ilk kadın muhtar Gül Hanım²⁰ ve ilk golf şampiyonu Azize Hanım’ın²¹ hikâye ve fotoğraflarına *Yedigün* dergisi sayesinde ulaşılabilmektedir. Bu tür haberler, Türk kadının kısa bir süre içerisinde kattığı yolu ve kazandığı başarıyı kanıtlaması açısından son derece önemli olarak yorumlanmalıdır. Bunun dışında ilk milletvekili kadınlarımız da dergi sayfalarında kendilerine yer bulmuşlardır. Örneğin *Yedigün* dergisinde, Hikmet Feridun tarafından kaleme alınan yazıda; milletvekili Doktor Fatma Şakir’in fakirlerin anası olduğu ve özellikle kadınlar için faydalı faaliyetlere öncelik ettiği belirtilerek, milletvekilliğine giden süreçteki hayat hikâyesi verilmiştir.²² Yine aynı dergide ve aynı yazarın kaleme aldığı bir diğer kadın milletvekili de örnek hayat hikâyesiyle Türkan Hanım olmuştur.²³ Bursa milletvekili Fakihe Hanım da, söz konusu dergide yer alan bir başka ilk kadın milletvekilidir.²⁴

İş hayatında yer alan ve başarılı olan sıradan Türk kadınları da, topluma örnek teşkil etmesi açısından dergi sayfalarına taşınmıştır. Örneğin *Yeni Kitap* dergisinde yer alan bir haberde, Türkiye’nin ilk kadın avukatlarından Süreyya Ağaoglu ile yapılmış bir röportajda, onun hukuk fakültesine girmesinden mezun olmasına kadarki süreçte yaşadıkları kaleme alınmıştır. Süreyya Hanım, hem

¹⁹ “Bugünün Ev Kadını Nasıl Olmalıdır?”, *Resimli Uyanış*, S.295, 2 Ağustos 1934, s. 152.

²⁰ “İlk Kadın Muhtarımız”, *Yedigün*, S.37, 22 İkinci Teşrin 1933, s. 19.

²¹ Hikmet Feridun, “Türkiye Golf Şampiyonu Bayan Azize”, *Yedigün*, S.105, 13 Mart 1935, s. 4-6.

²² Hikmet Feridun, “Fakirlerin Anası: Dr. Fatma Şakir”, *Yedigün*, S.101, 13 Şubat 1935, s. 14-15.

²³ Hikmet Feridun, “Saylav Türkan”, *Yedigün*, S.103, 27 Şubat 1935, s. 15-16.

²⁴ Musa, “Saylav Fakihe”, *Yedigün*, S.104, 6 Mart 1935, s. 12-13.

okurken bir kadın olmanın verdiği sıkıntılardan hem de mezun olduktan sonra yaşadığı hayal kırıklığından bahsetmiştir. Süreyya Hanım okurken hep çocuk hâkimi olmak istemiş ama Türkiye'nin şartlarında gerçeği görünce hayal kırıklığına uğramış. Mesela staj için adliyeye gittiğinde kızlara hep zabıtlık görevi verildiğini söylemiş. Böyle olunca okul bittiğinde arkadaşlarının çoğu ya başka iş bulmuş ya da evlenmiş. Ama ben pes etmedim ve baroya başvurdum ve de neticesini aldım demiş. Bu mülakatta altı çizilmesi gereken noktalardan biri Süreyya hanımın cesareti bir diğeri de söz konusu dönemde kızların yüksek eğitim alabildiği ancak eğitimde aldıkları teorik bilgileri pratikte uygulayacakları bir meslek yapamıyor olmalarıdır. Önemli nokta şudur ki; kızlar okuyor ama pratikte iş yapamıyor.

Yeni Mühit dergisinde yer alan bir haberde; İstanbul'da ilk defa şoför imtihanını başarılı bir şekilde geçen ve İstanbul'un belgeli ilk kadın şoförü olarak gösterilen Muammer Hanım'a rastlanılmıştır.²⁵ Muammer Hanımın başarısını haber yapan bir diğer dergi de *Yarım Ay* dergisi olmuştur. 1924 yılından beri elli lira ile üç ay kurs veren Otomobil Makinist Mektebine şimdiye kadar mektebe kaydolun 2500 talebeden 1847'si diploma aldığı, diploma alanların da dörtte üçünün bayan olduğu belirtilmiştir. Bu sayı içerisinde ilk diploma alan Muammer Hanım hakkında da şunlar anlatılmıştır: "(...) *Muammer isminde bir kız ilk defa olarak şoför ehliyetnamesi aldı. Bu kızın az çok parası da olduğundan bir otomobil satın alıp taksiye çıktı.*" Ancak belediyenin sarhoşların tecavüzüne uğrar diye Muammer Hanımın şoförlük yapmasına karşı çıktığını ve genç kızın da bundan korkup bu işten vazgeçtiği yazıldıktan sonra, aslında devam etseydi bayan müşterilerin hepsini toplar ve karlı çıkardı diye yorum yapılarak yazıya son verilmiştir.²⁶

Avukatlık, doktorluk ve mühendislik dışında iş hayatında yer alan kadınlara örnek verilecek olursa; ilk önce karşımıza amale kızlar çıkmaktadır. *Hafta* dergisinde kadınların çalışma hayatına dair haberler de, dergide kadınla ilgili dikkati çeken haberler arasındadır. Örneğin M. Behçet'in kaleme aldığı "*Amele Kızlar Nasıl Çalışır, Ne Kazanırlar?*" başlıklı makalede; tuhafiyeye eşyası üreten fabrikada çalışan genç kızlarla yapılan röportajın ayrıntıları paylaşılmıştır. Röportajın genelinde çalışan kadınların çok yoruldukları dile getirilmiştir. Haftada ellerine ortalama 8,5-9 lira geçen kadınların, günde 10-11 saat çalıştıkları da diğer ayrıntılar arasındadır.²⁷ Yine aynı dergide yer alan H. Behçet imzalı haberde; Beyazıt'a bir piyazcı ve bir de fotoğrafçı kadınla yapılan mülakatın ayrıntılarını görmek mümkündür. Derginin okuyucularına örnek Türk

²⁵ "Aydın Hatıraları", *Yeni Mühit*, S.17, Mart 1930, s. 1345.

²⁶ Yazının ayrıntıları için bkz. "Otomobil Makinist Mektebini Ziyaret", *Yarım Ay*, S.40, 1 Birinci Teşrin 1936, s. 14-15.

²⁷ M. Behçet, "Amele Kızlar Nasıl Çalışır, Ne Kazanırlar?", *Hafta*, S.4, Mayıs 1934, s. 5.

kadını olarak lanse ettiği Piyazcı Hacer Hanım ile fotoğrafçı Fatma Hanım, aynı zamanda, emekçi kadınların da başarılı temsilcileri olarak gösterilebilir.²⁸ İşçi kadınlar için alın terinin başarı getirmesinin yanında zorlu bir yaşam şartını da beraberinde sürüklediğini, Reşat İşmen'in *Resimli Ay* dergisinde kaleme aldığı yazısında görüyoruz. Reşat İşmen, tütün fabrikasında çalışan işçi bir kadının dram dolu hikâyesini anlattıktan sonra işçi kadınların sorunlarına dikkat çekmek istemiştir. Fakirlik içinde yaşayan bu insanların işe gitmek zorunda olduklarını ve çocuklarını sokağa bırakmak zorunda kaldıklarını dile getirdikten sonra; bu çocukların bakılması için gündüz bakım evleri olması gerektiğini de eklemiştir. Yazısının sonunda da, işçi hayatının ve onun üzerinde yapılması gereken düzenlemelerin son derece önemli olduğunu şu şekilde ifade etmiştir: "(...) *Bizde işçi hayatının üzerinde çok ehemmiyetle durulacak bir mevzuu olduğuna kanaat getirdim.*"²⁹

Yine "Alın teri, elinin emeği ile en müşkül şerait içinde hayatını kazanan çalışkan bir Türk kıızı, bir hanımefendi..."³⁰ olarak okuyuculara sunulan zerzevatçı Fatma Hanım da, emeğini alın teri ile kazanan, örnek ve ideal Türk kıızı olarak karşımıza çıkmaktadır ki, bu türde somut örnekleri çoğaltmak mümkündür. Söz konusu örnekler üç aşağı beş yukarı aynı işlerle alakalı olmakla birlikte, bazen de Türk kadını için son derece farklı ve yeni iş kollarına da rastlamak mümkündür. Örneğin Vedat Galip imzalı bir haberde; kadınlar için "tayyarede satıcılık" gibi farklı bir iş fırsatının çıktığını öğreniyoruz ki, yazar da söz konusu haberinde şaşkınlığını gizleyememiş ve nasıl bir iş olacağını merakla beklediğini dile getirmiştir.³¹

Kadınların bu derece değişmesi ve haklar elde etmesi sürecinde basının önemli bir yeri vardır. Kadın derneklerinin çalışmalarını bir kenara koyarsak; basın kadının toplum hayatına -hak ettiği şekilde- katılmasında, izlediği yayın politikası ile reddedilemeyecek bir yere sahiptir. Özellikle kadın ve magazin dergilerinde,³² kadının kendini geliştirmesine destek olacak tarzda etkili bir yayın politikası izlendiği belirtmek gerekir.

²⁸ Röportajın ayrıntıları için bkz. H. Behçet, "Küçük Esnaf Hanımlar", *Hafta*, S.7, Mayıs 1934, s. 8.

²⁹ Yazının ayrıntıları için bkz. A. Reşat İşmen, "Yeni İş Kânunu Tatbik Sahasına Girenken: Türk Kadını Nasıl Çalışıyor?", *Resimli Ay*, S.11, 1 İkinci Kanun 1937, s. 11-17.

³⁰ Mekki Sait, "Zerzevatçı Fatma Hanım", *Yedigün*, S.44, 10 İkinci Kanun 1934, s. 11-12.

³¹ Vedat Galip, "Kadınlar İçin Yeni Bir İş Çıktı: Tayyarelerde Satıcılık", *Hafta*, S.10, 13 Haziran 1934, s. 8.

³² Söz konusu dergiler; Aile Dostu, Allo Allo, Arkadaş, Âsar-ı Nisvân, Asrı Türkiye, Ayda Bir, Aylık Mecmua, Bravo, Cumhuriyet Kadını, Çalkuşu, Çocuk Yıldızı, Dilek, Ev Hocası, Firuze, Foto Magazin, Gelincik, Gölge, Gündüz, Güzel Mecmua, Hafta, Haftalık Mecmua, Hayat, Herşey, İstanbul Magazin, Kadın Yolu, Nur, Resimli Ay (Osmanlıca), Resimli Ay (Latin Harfli),

Aile içinde diğer bir önemli yere sahip olan çocuklar da, bir birey olarak yetiştirilmeye başlanmıştır. Modern eğitimin yaygınlaşması ile birlikte küçük yaşta eğitime başlayan çocuklar, ileriki yaşlarında yurt dışında eğitim alarak ya aydın-bürokrat grupta, ya önemli devlet memuriyetlerinde, ya da basın ve edebiyat gibi aydınların çoğunlukla uğraştıkları kültürel kulvarda yer almaya başlamışlardır. Sarayda da, Batı tarzı eğitim ciddiyetle uygulanmıştır. Örneğin II. Abdülhamit Fransızca eğitimi almış, piyano çalmayı öğrenmiş ve hayatı boyunca da İtalyan tarzı komik operaların hayranı olmuştur.³³ Kendi bu tarzda eğitim aldığı gibi, kızı Ayşe Sultan'ı da piyano dersleri aldırarak ve Batı tarzı bir hayat felsefesi ile eğiterek yetiştirmiştir.³⁴ Atatürk Döneminde, özellikle dünyada hâkim olan “nüfus politikası” Türkiye Devletinin de gündemine alındığı için, “çocuk politikası” son derece önem verilen konular arasında yer almıştır. Sağlıklı, bilinçli, yetenekli, iyi eğitim almış, vatana ve milletine sahip çıkacak, milli duygularla bezeli bir nesli yaratmanın yolunun, “gürbüz çocuk” yetiştirmeden geçtiğine inanılmıştır. Basın da bu konuda kendine düşen görevi yerine getirerek; bir çocuğun istenilen kriterlerde yetiştirilmesini sağlayacak bilgileri okuyucularla paylaşarak bir alt yapı oluşturmaya özen göstermiştir. Annelik özendirilmiş; çok çocuklu aile ve gürbüz çocuk yarışmaları düzenlenerek halk motive edilmeye çalışılmıştır. 23 Nisan Çocuk Bayramı, bunun için gerekli psikolojik ve pedagojik ortamı sağlamış; basın, bayram günlerinde anne ve çocuk sağlığının önemine ilişkin sürekli aydınlatıcı bilgiler vermiştir.³⁵

Yeni neslin, “gürbüz”, iyi eğitilmiş ve ulusal bilince sahip olarak yetiştirilmesi öncelikli hedef olarak belirlenmiş ve bu konuda da basın üzerine düşen görevi fazlasıyla yerine getirmiştir diyebiliriz. Özellikle annelerin eğitilmiş ve bilinçli olması, magazin içerikli dergilerde üzerinde önemle durulan konuların başında gelmektedir. Özellikle çocuk bakımı ve çocuk eğitimi gibi konular hakkında haber, yazı ve makaleler çoğunluktadır. Dönemin incelenen müstakil çocuk dergileri (Gürbüz Türk Çocuğu, Resimli Dünya/Çocuk, Ateş, Türk Çocuğu, Çocuk Yıldızı, Boğaziçi) bir çocuğun fiziksel, psikolojik, maddi eğitimi ve bakımı için gereken hemen her konuda ayrıntılı bir yayın politikası izlemişlerdir.

Resimli Dünya (halk gazetesi), Resimli Hafta, Resimli Herşey, Resimli Hikâye, Resimli Uyanış, Salon, Sevimli Ay, Süs, Yarım Ay, Yedi Gün, Yeni Hayat, Yeni Kitap, Yeni Muhit, Yıldız.

³³ Akarlı, a.g.m., s. 11.

³⁴ İlbeyi Özer, “Osmanlı’dan Cumhuriyete Sosyal Yaşam”, *Türkler Ansiklopedisi Cilt 14*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 154.

³⁵ Bkz. Demo Ahmet Aslan, “Cumhuriyet’in Törensel Meşruiyeti: Ulus Devlet İnşa Sürecinde Milli Bayramlar 1923-1938”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara, 2011, s. 59-82.

Söz konusu yayın politikalarının devletin genel “çocuk politikası” ile oldukça uyum içinde olmuştur.

Söz konusu müstakil çocuk dergilerinde ele alınan konuları ayrıntılı bir şekilde incelemek ayrı bir kitap konusu olacağı için, daha çok dönemin magazinsel içerikli dergilerinde göze çarpan haber ve makaleleri vermek yerinde olacaktır. Bu konuda oldukça titiz davranan *Resimli Uyanış* dergisinde dönemin çocuk politikasına uygun tarzda yapılan yayınlara sıkça rastlamak mümkündür. Örneğin Doktor Besim Ömer Bey tarafından kaleme alınan “*Anne ve Çocuk*” başlıklı yazı dizisi; “*Anneyi korumak, çocuğu korumaktır.*” ve “*Çocuk, ana ve babasından ailesinden evvel ırkının, cemiyetindedir.*” ana fikrini taşımaktadır. Gürbüz ve sağlıklı çocuk yetiştirebilmek için önce anneleri eğitmenin gerekli olduğunu düşünen Besim Ömer Bey, uzun soluklu yazı dizisinde doğum öncesinden başlayarak çocuk bakımı ile ilgili önemli bilgileri dergi okuyucularıyla paylaşmıştır. Bu yazı dizisinde göze çarpan ayrıntılardan biri de, doğum öncesi ve doğum sırasında meydana gelen ölümlerin azalmış olduğu bilgisidir. Doktor, yaşamaya devam eden çocuk ölümlerinin ise irsi hastalıklar, senâ zehirlenmeler, ispiro ve yorgunluktan dolayı olduğu bilgisini de paylaşmıştır.

Çocuk bakımına dair ise, Avrupa’nın çocuk politikası sık sık örnek olarak okuyuculara sunulmuştur. Örneğin Fransa ve Almanya’daki çocuk bakım teknikleri bunlar arasındadır. Memlekette de bu ülkelerden ve dünyadan feyz alınarak yeni çocuk politikası üretildiği de satır aralarında yakalanan ayrıntılardandır. Örneğin “*Medeni Cihanda Çocukların Himayesi*” başlıklı yazıda şu bilgiler göze çarpmaktadır:

“Bütün dünyada çocuk siyaseti ehemmiyetle nazarı dikkate alınmaktadır. (...) gerek tahsilleri, gerek en sıhhi şerait içinde yetişmeleri için gece gündüz sarfı mesai ediyorlar. Nitekim memleketimizde de iki senedir kemali itina ile hazırlanan çocuk haftası bizim de bu gayede mühim adımlar attığımızı gösterir.”³⁶

Yazının devamında çocukların geleceğine dair alt yapı çalışmalarını özenle devam ettiren Himaye-i Etfal derneğinden de övgüyle bahsedilmiştir.

Yine *Yeni Mubit* dergisinde de çocuk meselesi ve dönemin çocuk politikası, derginin sahibi Ahmet Cevat tarafından, hassasiyetle ele alınan konular arasına girmiştir. Örneğin Ahmet Cevat “*Çocuk Meselesi*” başlıklı makalesinde söze; Kemalizm bu meseleyi Türk çocuğuna bizde olmayan yeni ruhi hassalar vererek halledecektir diye başlamıştır. Çocuk meselesindeki sorunun öncelikle iyi çocuk yetiştirecek bilinçli ve eğitilmiş bir annenin olmamasından kaynaklandığından bahsettikten sonra ekonomik eksiklikleri dile getirmiştir. En son olarak da manevi yönden “hazine yiyci” yani çok para kazanıp zengin olma mantığının bu

³⁶ “Medeni Cihanda Çocukların Himayesi”, *Resimli Uyanış*, S.110, 8 Kânunusani 1931, s. 89.

meselede önemli yer tuttuğunu söylemiştir. Kemalizm'in bu yönde önemli tedbirler aldığını ve almaya devam ettiğini vurgulayan yazar, harf inkılâbı ile zorunlu ilköğretimin önünün açıldığını dile getirdikten sonra, çocukları doğduktan sonra kitaba, alete, sanayiye alıştırmak zorunda olduklarını da altını çizerek belirtmiştir.³⁷

Gürbüz bir nesil yetiştirme fikrine tam destek veren bir diğer dergi de *Resimli Hafta*'dır. Örneğin dergide yer alan Edirne milletvekili Rıfkı Bey tarafından teklif edilen kanuna dair haber, görünüş olarak siyasi/güncel bir haber gibi görünse de, derginin habere yaptığı yorum önemlidir. “*Bir Kanun Layihasına Göre Çocuk Yapmamak İçin, Amerikalılara Göre Çocuk Yapmak İçin Vesika Almak Lazımdır*” başlıklı yazıda; Edirne milletvekili Rıfkı Bey bir bekârlık kanunu teklif ettiğinden ve teklife göre evlenme yaşına gelip de evlenmeyenler ile evlenip de çocuk yapmayanlara vergi cezasına çarptırılması gerektiğinden bahsedilmiştir. Bunun tersi olarak Amerika'da da çocuk yapmak için vesika alınması gerektiğine dair fikrin cereyan ettiğine dikkat çekilmiştir. İki durumu da eleştiren dergi, önemli olanın çocuk sayısı değil, sağlıklı nesiller yetiştirmek olduğunu iddia etmiştir.³⁸ Dönemin çocuk politikası paralelinde yapılan bu yorum, “gürbüz çocuk-gürbüz nesil” fikrinin desteklendiğini göstermektedir.

Magazin dergilerinin çocuk meselesini ele alışları üç aşağı beş yukarı aynı çizgiler içerisinde. Ancak söz konusu dönemde moda olan ve daha önce bahsettiğimiz, “*En Güzel Çocuk*” ve “*Çok Çocuklu Aileler*” yarışmalarını da unutmamak lazım. “Gürbüz Türk Çocuğu” politikasının bir parçası olan bu yarışmalar, toplumu sağlıklı nesiller yetiştirmeye teşvik etmesi açısından önemli sayılabilirler. Ayrıca çok çocuklu yarışması da, nüfus politikasına hizmet etmesi açısından önemli olarak değerlendirilebilirler. Sağlıklı nesilleri için eğitimli, tecrübeli anneler yetiştirme ve onları çok çocuk yapmaya özendiren faaliyetler de, daha önce de bahsedildiği gibi, övgü ile dergi sayfalarında kendilerine yer bulmuştur.

Türk toplumunun gündelik hayat değişiminde önemli sayılabilecek bir diğer alan, moda kültürüdür. Modanın bu değişimde yadsınamaz bir etkisi söz konusudur. Toplum hayatına giren geçici yenilik olarak tarif edilen moda, belirgin olarak kılık kıyafet biçimi ile alakalı olarak kullanılır ve toplum hayatında bir baskı mekanizması oluşturduğu kabul edilir.³⁹ Bu tanımın Osmanlının son dönemleri ve Cumhuriyetin erken dönem gündelik hayatında da karşılığı mevcuttur. Moda, geniş halk kitleleri arasında değilse de, elit/seçkin sınıfın

³⁷ A. C., “'Çocuk Meselesi'”, *Yeni Mühür*, S.31, Mayıs 1931, s. 1-4.

³⁸ “Bir Kanun Layihasına Göre Çocuk Yapmamak İçin, Amerikalılara Göre Çocuk Yapmak İçin Vesika Almak Lazımdır”, *Resimli Hafta*, S.20, 15 Kânunusani 1925, s. 5.

³⁹ Barbarosoğlu, *age.*, s. 51.

hayatında bir baskı mekanizması oluşturmuştur diyebiliriz. Batı tarzı modernleşme, elit/seçkin sınıfın “üst kimlik” etiketinin zorunluluğu olarak görüldüğü için, modernleşmenin en çabuk ve somut göstergesi olan kılık kıyafetin moda uydurulması da ciddiyetle yaklaşılacak bir alan olmuştur. Moda denilince akla kılık kıyafetten tutun da, saç kesimine, ev dekorasyonuna kadar geniş bir yelpaze gelmektedir. Basının -özellikle magazin basınının- moda araçlarını, Türk toplumun gündelik hayat pratiğine kazandırmada da önemli işlevi olmuştur. Kılık kıyafetten ev dekorasyonuna kadar her ayrıntı okuyucuya iletilmeye çalışılmıştır.

Modaya eleştirel yaklaşan dergilerin başında, moda ve kadına bakış açısı nedeniyle *Haftalık Mecmua* gelmektedir. Modaya karşı olumsuz düşünceler, derginin sayfalarında sıkça rastlanan konuların başında gelmektedir. Moda, kadınları kadın olmaktan çıkaran, erkekleri kadınlaştıran, sürekli bir şeyler emreden ve korkunç etkili ve yozlaşmayı tetikleyici güç olarak görülmüştür. Örneğin 35. sayıda “Moda” başlığı ile verilen fotoğrafın altında şu cümle kullanılmıştır: “Modanın gayesi kadınlara erkekler, erkekleri kadınlara benzetmektir.”⁴⁰ Yine “Kadın Elbiselerinde Yeni Bir İnkılâp” başlıklı yazıda pantolon şeklindeki pijama modasından bahsedilirken, moda eleştiri okları yöneltilmiştir. Modanın kadınlara pantolon giydirmek için uğraştığını, bunu başarmak ve alıştırmak için de pijamadan başladığı iddia edilmiştir.⁴¹ Sadece kadınların değil erkeklerin de modanın pençesine yakalandığı ise “Erekerin Maruz Olduğu Tehlike” başlıklı yazıda dile getirilmiştir. Kadın modasına Paris, erkek modasına Londra hâkimdir denildikten sonra, o senenin modasının da “oxford pantolonu” denilen bir pantolonun da oldukça biçimsiz olduğu belirtilmiştir. Çok gülünç duruma düşecekleri için bu moda pantolonun erkekler için tehlike arz ettiği de ayrıca belirtilmiştir.⁴² Derginin moda konusunda yaptığı bir başka tespit de, oldukça dikkat çekicidir. Dergiye göre; erkeklerin sürekli moda itiraz etmesi modanın rağbet görmesinin temel sebebidir. O dönemde ortaya çıkan erkek modacıların da bu durumu değiştireceğini iddia eden dergi, bu modacıların, erkeklerin kafasına göre kıyafet yaptığı takdirde modanın neye karşı gelecek gelişimini sürdüreceğini sorgulamıştır.⁴³

Yine *Haftalık Mecmua* dergisinde, modanın maddi alandaki olumsuz yönleri de eleştirilmiş ve bu düşünce Amerika örneğiyle kanıtlanmaya çalışılmıştır. Karınca imzasıyla yayınlanan ve “Kadın ve Ev Hayatı: Elbise ve Tuvalet İçin Yarım

⁴⁰ “Moda”, *Haftalık Mecmua*, S.35, 15 Mart 1926, s. 8.

⁴¹ Karınca, “Kadın Elbiselerinde Yeni Bir İnkılâp”, *Haftalık Mecmua*, S.23, 21 Kânunuevvel 1925, s. 2.

⁴² Karınca, “Erekerin Maruz Olduğu Tehlike”, *Haftalık Mecmua*, S.17, 9 Teşrinisani 1925, s. 2.

⁴³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Karınca, “Moda Şimdi Ne Çözüm Bulacak?”, *Haftalık Mecmua*, S.4, 10 Ağustos 1925, s. 2.

Milyon Lira” başlıklı yazıda; Amerika’nın moda yüzünden senede milyonlarca lira zarara uğradığından ve bu nedenle moda aleyhtarı bir cemiyetin kurulduğundan bahsedilmiştir. Bu cemiyette beyanname, risale ve konferanslarla modanın yıkıcı yönünün ele alındığı ve Amerika’da yılda yüzlerce liranın dışarı gittiği ve daha önemlisi ahlakın bozulmaya başladığı da dile getirilmiştir. Bu haberle birlikte modanın “yıkıcı yönü” bir kez daha vurgulanmıştır.⁴⁴ Modaya karşı açık açık savaş ilan eden *Haftalık Mecmua* dergisinde, kadınların erkekleşmesine dair yazılan köşe yazılarından “*Kadın Kadın Olacak, Erkeğe Benzemeyecek!*”⁴⁵ ve “*Kadın Elbiselerinde Yeni Bir İnkılâp*” başlığını taşıyanlar ön plana çıkmaktadır. Karıca imzası ile çıkan bu yazılarda; genellikle dünya modası ve kadınlarının haberlerine yer verilmiş, kadını kadın olmaktan çıkardığı için modayı her daim kötülenmiştir. “*Kadın Elbiselerinde Yeni Bir İnkılâp*” başlıklı köşe yazısında ise; modanın kadınlara pantolon giydirmek için uğraştığını, bunu başarmak ve alıştırmak için de pijamadan başladığını ve pantolon şeklindeki kadın pijamalarının moda olmasının müthiş tehlikeli olduğu dile getirilmiştir.⁴⁶ Ayrıca söz konusu derginin 35. sayısında yayınlanan fotoğraflar eşliğinde modanın gagesinin kadınları erkeklerle, erkekleri ise kadınlara benzetmek olduğu tekrar tekrar vurgulanmıştır.⁴⁷

Modanın pek de uyulması gerek bir akım olmadığını ancak önlenemez bir yükselişi olduğunu kabul eden bir diğer dergi de, *Arkadaş*’tır. Modaya eleştirel bir yaklaşımı olsa da vazgeçilmezliğinin farkında olan dergi, farklı magazinsel konuları da okuyucunun hizmetine sunmuştur. Özellikle dünyada modaya dair güncel gelişmeler, hemen hemen her sayıda okuyucuyla paylaşılmıştır. Dergide modanın olumlu yanlarının kullanılması sık sık vurgulanmıştır. Modanın sadece kıyafet ve saçtan ibaret olmadığı bilakis ilim ve irfanın da modaya tabi olduğu şu cümlelerle vurgulanmıştır:

“İnsanların süse ve ziynete olan zaafını moda denilen kuvvet sevk ve idare eder. Modalar nasıl neşr ve tamim ediyor? Mesela bugün kadınlarda zayıflık modadır. Avrupa’daki kadınları da bu modaya sevk eden Amerikalı kadınlardır. Onları zayıflığa sevk eden de komik bir olaydır: Zayıf ve çevik iki sinema artisti çok alkış alınca akli kit genç kızlar bu alkışın sebebini onların zayıflığına bağlamışlar ve zayıflık moda olmuş. Yine İngiltere kralı Edward paçaları çamur olmasın diye pantolonunun katlamış ve kıvrık paçalı pantolonlar moda olmuş ve yine İsveç kralı parmağındaki çıban yüzünden bombeli iskarpin yaptırmış, o

⁴⁴ Karınca, “Kadın ve Ev Hayatı: Elbise ve Tuvalet İçin Yarım Milyon Lira”, *Haftalık Mecmua*, S.83, 14 Şubat 1927, s. 2.

⁴⁵ Karınca, “Kadın Kadın Olacak, Erkeğe Benzemeyecek!”, *Haftalık Mecmua*, S.23, 21 Kânunuevvel 1925, s. 2.

⁴⁶ Karınca, “Kadın Elbiselerinde Yeni Bir İnkılâp”, *Haftalık Mecmua*, S.19, 23 Teşrinisani 1925, s. 2.

⁴⁷ “Moda”, *Haftalık Mecmua*, S.35, 15 Mart 1926, s. 8.

da moda olmuş. (...) Sözüün özü moda olan sadece kıyafetler değildir: Modalar kıyafetler ve elbiseler üzerinde kendini göstermezler, bilakis fikirler, ilimler ve hisler de modaya tabiidir.”⁴⁸

Maddî külfeti, kültürel yozlaşma ve ahlaki deformasyonun dışında, modanın kadınları erkekleştirdiği iddiası da, moda aleyhtarı dergilerin sıkça kullandığı malzemelerden birini oluşturmaktadır. Örneğin *Aylık Mecmua* dergisinde yer alan bir makalede; modanın ve icat ettiği acayip şeylerin, özellikle o yılın modasında, kadınları erkek, erkekleri de kadın kıyafetine sokmak gibi bir hedefi olduğundan bahsedilmiştir. Ayrıca modanın sadece kadınları değil erkekleri de ele geçirdiği dile getirilmiştir.⁴⁹ Derginin aynı sayısında da, bahsedilen tarzdaki kadın kıyafetleri okuyuculara sunulmuştur.⁵⁰

Moda aleyhtarı olduğu kadar modayı destekleyen dergilerin de olduğundan bahsetmiştik. *Resimli Uyanış* dergisi bunlardan birdir. Derginin hemen hemen her sayısında modaya dair bilgi, makale ve haberle karşılaşmak mümkündür. Derginin modaya bakış açısını yansıtmaya açısından Kazım Nabi tarafından kaleme alınan “*Kadınların Hakkı*” başlıklı makalesi önemlidir. Söz konusu makalede modanın mahalli değil uluslararası bir özelliği olduğu ve kadınların üzerine bu kadar gidilmemesi gerektiği şu ifadelerle vurgulanmıştır:

“Kadınlar mı modaya uymalı, modayı mı kendilerine uydurmalı diye yeni bir mesele meydan aldı. (...) Bilmiyorum kadınlardan ne istiyoruz, onlarla niye bu kadar uğraşyoruz? (...)

Moda bahsine gelince artık beynelmilel olan bir zevk işinde milliyet aramaya kalkmayı da manasız görüyorum. Şüphesiz ki her millet bazı zevklerinde kendi hususi damgasını taşır; fakat moda gibi beynelmilel şeylerde zevki mahallileştirme ne lüzum vardır? Kadının içtimai hakları mevzubahis olurken, erkeklerin bir de kadın modalarına müdahaleye ne hakları vardır ki?”⁵¹ Derginin bir başka sayısında, moda ve giyim tarzının değişiminden de olumlu şekilde bahsedilmiştir: “(...) Bedii telakkimizdeki bu tahavvülü gösteren şayanı dikkat diğer bir misal de giyinme tarzımızdır. Zaman, modayı sadelik ve kolaylık ile örtülen güzel bir tekâmüle götürmektedir. Artık ihtişamını rengârenk kumaşlardan alan kurunu vusia giyim tarzını beğenmemekteyiz. Vücutun bütün hatlarını gösteren, dar ve teferruatı az elbiseler zevkimizi okşamaktadır.”⁵²

⁴⁸ Arkadaşımız, “Arkadaşça Konuşalım: Modaya Dair”, *Arkadaş*, S.21, 14 Teşrinisani 1928, s. 2.

⁴⁹ “Modanın Bu Sene Hedefi Kadınları Erkek, Erkekleri Kadın Kıyafetine Sokmaktır”, *Aylık Mecmua*, 1 Nisan 1926, s. 17-18.

⁵⁰ Örnek resimler için bkz. “Yeni Kadın Tuvaletleri Erkeklerinkine Çok Benziyor”, *Aylık Mecmua*, 1 Nisan 1926, s. 15.

⁵¹ Kazım Nami, “İçtimai Görüşler: Kadınların Hakkı”, *Resimli Uyanış*, S.53, 5 Kânunuevvel 1929, s. 6.

⁵² “Fennin En Son İhtiraları”, *Resimli Uyanış*, S.13, 28 Şubat 1929, s. 205.

Makalenin özünde, okuyuculara, modanın faydalı yönünün fazla olduğu ancak moda uyacağı diye abartıya kaçılmaması gerektiği ve çoğunlukla sadeliğin ön planda olduğu giyim tarzını benimsemeleri önerilmiştir.

Modaya verdiği desteği arası sıra sütunlarına taşıyan bir diğer dergi *Yıldız*'dir. Özellikle dönemin moda kıyafetlerini sık sık sayfalarına taşıyan dergi, modanın takip edilmesi gereken bir akım olduğunu da okuyucularına yansıtmaktan geri kalmamıştır. Örneğin "*Modadan Şikâyet Etmeli miyiz?*"⁵³ başlıklı makalede; moda yapıları eleştirilerin çok fazla olduğu, modanın sürekli değişerek güzel şeyler de sunduğu, kadınların da kendilerini beğendirmek için sürekli değişime ihtiyaç duydukları ve bu yüzden moda karşı biraz müsamahakâr olunması gerektiği iddia edilmiştir.

Modern dünyanın vazgeçilmezleri arasında bulunan eğlence de, söz konusu dönemde, Türk toplumunun gündelik hayatı içerisinde de yer edinmeye başlamıştır. Değişime uğrayan toplumsal yapının getirdiği, geleneksel dönemden farklı bir eğlence kültürünün ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Modernlik ölçüsü gereğince, yeni mekân ve tavırlar toplum hayatında "eğlence kültürü" adı altında yer edinmeye başlamıştır. Tanzimat ile birlikte Türk toplumunun gündelik hayatına giren yeni sosyal etkinlikler evde, evin salonunda; şehirde ise lokanta, gazino, otel, sinema, tiyatro ve bar gibi mekânlarda yapılmaya başlamıştır.⁵⁴ Evlerin salonlarında verilen balolar yeni bir kültürü, "salon kültürü"nü cemiyet hayatına kazandırmıştır. Ancak gece hayatının dış mekânlara taşınmasından önce elit/seçkin sınıf, içe dönük bir eğlence kültürünü özenle muhafaza etmiştir. Törenselden kişisel eğlenceye dönüş, avam olarak adlandırılan halkı mahallesinin dışına çıkmaya iterken, elit/seçkin sınıfın eğlence kültüründeki geleneksel kapalılık artarak devam etmiştir. Bireysel eğlenme anlayışı ile gelişen yeni eğlence kültürü köşklere, konaklardan, ev salonlarından şehrin merkezine doğru kaymaya başlayınca yeni eğlence mekânları hızla çoğalmaya başlamıştır. Özellikle bahsi geçen eğlence mekânlarının yoğunlukla bulunduğu ve Batı tarzı eğlence hayatının merkezi konumunda olan Pera/Beyoğlu, 19. ve 20. yüzyılda eğlenceye başkentlik yapmıştır diyebiliriz. Pera/Beyoğlu, Batı kültürünü Türk toplumuna yerleştirme noktasında önemli bir misyon yüklenmişti.

Alaturka ile alafanga her geçen gün biraz daha birbirine yaklaşmış ve Batı'da görülen yazı, takvim, saat, kıyafet, hayat tarzı ile gündelik hayatta kullanılan eşyaya kadar birçok şey Cumhuriyet devrimlerinden çok önce Osmanlı Devleti'nin bu bölgesinde kendini göstermeye başlamış ve bu süreç

⁵³ Makalenin ayrıntıları için bkz. "Modadan Şikâyet Etmeli miyiz?", *Yıldız*, S.12, 1 Ağustos 1925, s. 3.

⁵⁴ Meriç, *age.*, s. 149.

Cumhuriyete geçişle birlikte hızla devam etmiştir.⁵⁵ Doğal olarak bu yeni ve modern dünya, gençleri çekim alanına almıştır. Ancak geleneksel yapının otoriter kuralları bu gençlerin çoğunun ikilem yaşamasına neden olmuştur. Öyle ki bu gençler “züppe, şık, şıpssevdi” gibi tabirlerle anılır ve dönemin romanlarına konu olur hale gelmişlerdir. Romanların dışında basın da, bu tiplerin üzerine fazlaca gitmiş ve toplumun yozlaşmış tabakası olarak nitelendirmiştir. Basın okuyucu üzerindeki gücüyle de, söz konusu tiplerin toplumdan dışlanması gerektiği konusunda önemli rol oynamıştır.

Atatürk Dönemi’nde, yeni eğlence kültürü içerisinde balolar da, önemli bir yer işgal etmiştir. Osmanlılarda daha çok yabancı elçiliklerde düzenlenen ve katılanların da yabancı olduğu baloya, Osmanlı tarihinde ilk olarak katılan Abdülmecit olmuştur. Fransız elçisi Touvernol’un elçilikte verdiği baloya davetli olmadığı halde katılan Abdülmecit, bu sayede, daha sonraları elit/seçkin sınıfının vazgeçilmezi olacak balo kültürünün kapılarını açmıştır.⁵⁶ Balo kültürüne adapte olanlar öncelikle Türk toplumunun elit/seçkin sınıfının erkekleri olmuştur. Ancak Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren, balo sadece azınlıklara ait bir eğlence tarzı olmaktan çıkmış ve kadınıyla erkeğiyle muntazam balolar düzenlenmeye başlanmıştır. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde son derece moda olan balo/çay ziyafeti tarzındaki eğlencelere; Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında, Himaye-i Etfal gibi kurumların hayır gecelerinde rastlamak mümkündür.

Osmanlı’nın son dönemlerinde Türk toplum hayatının üst tabakasında görülmeye başlayan balo kültürü; işgal yılları, kurtuluş mücadelesi ve sonrasında kurulan yeni Türk devletinde pratikte uygulanmaya başlanmıştır. Dönemin magazin ve magazinsel içerikli dergiler de, bu kültür hakkında bilgi edinmemizde bize yardımcı olmaktadır. Örneğin *Firuze* dergisinde yer alan, Hilal-i Ahmer’in Büyük Ada Yat Kulübü’nde verdiği balo, dönemin balo kültürü hakkında bilgi vermesi açısından son derece önemlidir. Burhanettin Ali’nin kaleme aldığı haberde; yeni alışılmaya başlanılan balo hayatında Hilal-i Ahmer’in güzide organizasyonlar tertip ettiğini ve söz konusu balonun da nispet kabul etmeyecek kadar zarif olduğu belirtilmiştir. Ayrıca baloya dair verilen ayrıntılarda dönem sosyetesinde önem arzeden adab-ı muâşeret kurallarının canlı izlerini yakalamak da mümkündür. Şık tuvaletli kadınların, cazbandların icra ettiği dönemin moda dansı fokstrot ile eğlenmelerinden,

⁵⁵ İlbeyi Özer, “Osmanlı’dan Cumhuriyete Sosyal Yaşam”, *Türkler Ansiklopedisi Cilt 14*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 153.

⁵⁶ Meriç, *age.*, s. 152.

modaya uygun iskarpinlerin dikkat çekmesine kadar birçok ayrıntı göze çarpmaktadır.⁵⁷

Cumhuriyet'in kurulması ile birlikte oluşmaya başlayan "yeni cemiyetin" adapte olmakta başarı sağladığı balo kültürüne ait somut örnekleri sunmuş, en önemli dergilerden biri de *Resimli Uyanış*'tır. Çeşitli kurumlar tarafından düzenlenen balolara dair bilgi ve fotoğraf yayınlanan dergi sayesinde, dönemin sosyetesini hakkında görsel bilgi edinme şansı yakalamaktayız. Balonun ne anlam ifade ettiğinin kısa bir özeti okuyucuyla paylaşan dergide birçok balo haberine rastlamak mümkündür. "Balo" başlığını taşıyan bir yazıda şu satırlar dikkat çekicidir:

"Şimdi eğlenmek için tercih edilen şeyler meyanında ilk hatıra gelen balodur. Kapalı otomobillerle, kürklü mantolarla gizlenmiş dekolte tuvaletli çıplak kadın vücutları, yağmurlu havalarda büyük salonlara taşınacaklar. İnsanların asabını bütün bir kış mükellef salonlarda, esans kokusu, çılğın cazbant velvelesi, şampanya sarhoşluğu gıcıklayacak.. Güneş doğuncaya kadar birbirlerinden hiç ayrılmak istemeyen çiftler, mütemadiyen dönecekler dönecekler. Balo.. Balo.. Şimdi bütün kibar salonlarda en yakın balonun haberi, dedikodusu kulaktan kulağa gitmektedir. Hazırlıklar bütün itinası, kimseye benzemeyecek surette giyinmekten alır."⁵⁸

Derginin kısaca özetlediği balo, dönemin elit/seçkin zümresinin balo algısı olarak da yorumlanabilir. Nitekim yayınlanan muhtelif balo görüntüleri de, derginin tespitini doğrular yöndedir. Örneğin derginin 14. sayısında gazetecilerin Perapalas'ta düzenlediği balo hakkındaki bilgileri Ahmet İhsan'ın kaleminden öğrenmek mümkündür.⁵⁹ Yine Viyana Elçiliğinde verilen balo, Milli Eğitim Bakanı Cemal Hüsnü Bey'in verdiği ziyafet, Halk Fırkası balosu ve Himaye-i Etfal'in verdiği kostümlü balo hakkında ayrıntılı bilgi edinmek mümkündür. Bu balo haberleri içerisinde en dikkat çekici olanı, Himaye-i Etfal'in kostümlü balosudur. Balonun önemi derginin satırlarına şu şekilde yansımıştır:

"Ankara'da Halkevi, müstesna bir baloya sahne oldu: Himaye-i Etfal bu seferki balosunu kostümlü olarak yapmakla çok iyi bir harekette bulunmuş oldu; çünkü bir taraftan balolardaki mutat tuvalet, frak ve smokin ittihad bu suretle kırılmış oldu; diğer taraftan da memlekete ait birçok hususi yerli kıyafetler giyildi. Bu kıyafetlerin ortaya konması, asırlardan beri büyük annelerimizin ve büyük babalarımızın ne ince bir zevk ile giyinişlerini idare ettiklerini ispat etti."⁶⁰

⁵⁷ Burhanettin Ali, "Büyük Ada Yat Kulübünde Hilal-i Ahmer Balosu", *Firuze*, S.1, 15 Eylül 1924, s. 8-9.

⁵⁸ "Balo", *Resimli Uyanış*, S.105, 4 Kânunuevvel 1930, s. 13.

⁵⁹ Ahmet İhsan, "Haturalar: Bir Balo Haturası", *Resimli Uyanış*, S.14, 7 Mart 1929, s. 211-212.

⁶⁰ "Himaye-i Etfal'in Kostümlü Balosu", *Resimli Uyanış*, S.177, 21 Nisan 1932, s. 321.

Halk Fırkası tarafından verilen balolara somut örnek teşkil etmesi açısından önem taşıyan balo haberlerine, yine *Resimli Uyanış* dergisinde rastlamak mümkündür. Örneğin 7 Mayıs 1931 tarihinde yayınlanan 127. sayıda Halk Fırkasının verdiği baloya dair haber mevcuttur. Bol fotoğraf eşliğinde okuyucuya sunulan haberin ayrıntısında şu cümlelere yer verilmiştir: “*CHF İstanbul vilayeti merkezinde bayramın üçüncü akşamı verilen balo pek parlak olmuş ve davetliler ferkalade ızgaz ve ikram edilerek sabaha kadar pürşür ve abenke bir gece geçirmişlerdir.*”⁶¹

Dönemin önemli dergilerinden biri olan *Yedigün*'ün verdiği ayrıntılardan hareketle, balo kültürüne “milli” renklerin katılmaya çalışıldığı ve “milli sosyete” fikrine uygun gelişmeler yaşandığını söylemek mümkündür. Haftalık dergi olması dolayısıyla *Yedigün*'de güncel eğlence/balo haberleri ile sıkça karşılaşmıştır. 1933 yılında Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin verdiği balo⁶², Fenerbahçe spor kulübünün Süreyya Sinema salonunda verdiği balo,⁶³ Cumhuriyetin onuncu yıl kutlamaları dolayısıyla Dolmabahçe Sarayında yapılan cumhuriyet balosu,⁶⁴ Halkevi balosu,⁶⁵ Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin Tokatlıyan'da verdiği çay,⁶⁶ Türk Talebe Gecesi⁶⁷ ve Tayyareci Vecihi balosu⁶⁸ derginin okuyucularına bilgi verdiği balolardan bazılarıdır.

Bu tür balo haberleri, bu kültürün elit/seçkin sınıf tarafından benimsenmeye başladığını göstermesi açısından son derece önemlidir. Atatürk'ün arzu ettiği “milli sosyete”nin oluşmaya başladığının göstergesi olan balolara ait haberler ve fotoğraflar, aynı zamanda dönemin cemiyet hayatının eğlence mekânları ve dönemin moda kıyafet kültürünü de algılayabilmemize yardımcı olmaktadır. Bizzat Atatürk'ün kendisi, bu tür ortamlarda verdiği görüntülerle, Batılı erkek modasının Türkiye'deki taşıyıcısı olmuştu; silindir/panama şapkası, pelerini, smokini, papyonu ve bıyksız yeni yüzüyle, ideal Cumhuriyet erkeğini temsil etmekteydi.⁶⁹

⁶¹ “Halk Fırkası Balosu”, *Resimli Uyanış*, S.127, 7 Mayıs 1931, s. 357.

⁶² “Mevsimin Son Balosu da Verildi”, *Yedigün*, S.2, 22 Mart 1933, s. 20.

⁶³ “Bir Kulüp Balosu”, *Yedigün*, S.4, 5 Nisan 1933, s. 19.

⁶⁴ “Cumhuriyetin onuncu sene-i devriyesi şerefine Dolmabahçe sarayında çok mükemmel bir BALO tertip edildi ve bu kibar eğlenceye şehrimizin muteber aileleri davet edildi.”, *Yedigün*, S.37, 22 İkinci Teşrin 1933, s. 2.

⁶⁵ “Halkevi Balosu”, *Yedigün*, S.49, 14 Şubat 1934, s. 19.

⁶⁶ “Edebiyatçıların Çayı”, *Yedigün*, S.4, 5 Nisan 1933, s. 19.

⁶⁷ “Türk Talebe Gecesi”, *Yedigün*, S.8, 3 Mayıs 1933, Kapak.

⁶⁸ “Tayyareci Vecihi balosu geçen hafta İstanbul'un büyük otellerinden birinde verildi.”, *Yedigün*, S.104, 6 Mart 1935, s. 2.

⁶⁹ Bkz. Demo Ahmet Aslan, “Atatürk'ün Yaşam Tarzında Giyim ve Kuşamın Önemi”, Temuçin F. Ertan vd., (Yay. Haz.), *Genç Akademisyenlerin Gözleriyle Tek Adam: Mustafa Kemal Atatürk*, Ankara, 2012, s. 15-37.

Tayyareci Vechi balosu geçen hafta İstanbulun büyük otellerinin birinde verildi. Resmimiz baloda dans eden neşeli çiftleri gösteriyor.

Bu dönemde gündelik hayatta görülmeye başlayan yeniliklerin bazıları da sanat ve edebiyat alanlarında karşımıza çıkmaktadır. Tiyatro, roman, resim ve sonraları sinema, toplum hayatında geri dönüşü olmayan kültürel kırılmalar yaşanmasına sebep olmuştur. Saray halkının çok önceleri tanıştığı tiyatro, Tanzimat döneminde İstanbul halkının beğenisine sunulmuş ve ilerleyen dönemlerde saygınlık kazanan bir gösteri sanatı olarak toplumsal bünyede yerini almıştır.⁷⁰ 19. yüzyıl İstanbul’unda üç tür tiyatro mevcuttu. Bu dönem, Karagöz ve ortaoyunun en yaygın olduğu dönemdi ve ilk sırayı alıyordu. İkinci tür tiyatro ise, Pera’da özellikle Fransız ve İtalyan kumpanyalarının oynadığı Avrupa tarzındaki tiyatrolardı. Son tür de Osmanlı tiyatroları oluşturuyordu ki bunlar, hem çeviri hem de telif eserler sahneye koyarlardı.⁷¹ Tiyatronun tefrikadan çıkıp sahneye inişi Cumhuriyetle gerçekleşmiştir. Muhsin Ertuğrul’un başkanlığında Darülbeydi sanatçılarının tiyatroya damgasını vurduğu Atatürk Dönemi, basının övgülü yayınlarıyla da desteklenmiştir. Hem oyunların hem oyuncuların sık sık yer aldığı haberler sayesinde, okuyucu sanatın bu dalı hakkında detaylı bilgi alma şansını yakalamıştır.

Sinema kadar olmasa da, dergilerin kültür-sanat köşelerinde yer alan bir diğer sanat dalı tiyatrodur. Aslına bakılırsa Türk tiyatrosu, sinemadan daha aktif bir dönemini yaşıyor olsa da, herkesin gözü kulağı ve merakı sinemaya yönelmiştir. Bu nedenle dergiler, özellikle Hollywood, aktör ve aktrislerini sayfalarına taşımaya özen göstermişlerdir. Bu durumun tiyatro severler ve tiyatrocular tarafından eleştirildiğini yine dergilerde yayınlanan haberler aracılığıyla öğrenmekteyiz. Örneğin *Arkadaş* dergisinde yayınlanan “*Tiyatroyu Sinemaya Tercih Ediyorlar*” başlıklı haberde; tam da bu konu üzerinde yorum yapılmış ve sinemanın büyüünün tiyatroyu ikinci plana attığı belirtilmiştir.⁷² Yine *Resimli Ay* yazarlarından Necmi Süleyman Kaptan; tiyatronun çok ihmal edildiğini ancak bir ülkenin en önemli sanat faaliyeti olduğu için kesinlikle ihmal edilmemesi gerektiğini ifade eden bir makale ile okuyuculara tiyatronun önemini anlatmaya çalışmıştır.⁷³

Tiyatro ile ilgili dergilerde yer alan haber, makale ve yazıların büyük çoğunluğunu Darülbeydi’nin faaliyetleri, tiyatrocuların sanat/özel hayatları, oynanan oyunlar ve tiyatro tefrikaları almaktadır. Darülbeydi hakkında verilen güncel haberler oldukça dikkat çekicidir. Kurumun haftalık programları ve oynan oyunlar gibi tiyatro alanında meydana gelen güncel gelişmeler içerisinde

⁷⁰ Meriç, *age.*, s. 157.

⁷¹ Faroqi, *age.*, s. 309.

⁷² Haberin ayrıntıları için bkz. “Tiyatroyu Sinemaya Tercih Ediyorlar”, *Arkadaş*, S.12, 12 Eylül 1928, s. 13.

⁷³ Makalenin ayrıntıları için bkz. Necmi Süleyman Kaptan, “Tiyatromuzu Daha Fazla İhmal Edemeyiz”, *Resimli Ay*, S.17, Temmuz 1937, s. 14-16.

dikkati çeken haberlerden biri de, *Hayat* dergisinde Raşit Rıza Bey'in şehir tiyatrosundan ayrılarak sanatçılar arasında bir ikilem yaratması olayı olarak karşımıza çıkmaktadır. Naci Sadullah bu olayı dergi sayfalarına, Raşit Rıza'nın sözleriyle, şu şekilde aktarmıştır: “*Raşit Rıza diyor ki: Ben bu işte kimseyi teşvik etmiş değilim. Ayrıldığı görülen arkadaşlar bana müracaat ettiler. Ben de kabul etmemek için sebep bulamadım.*”⁷⁴ Yine aynı olayla ilgili başka bir haber “*Acı Hakikat*” başlığı altında okuyuculara sunulmuştur.⁷⁵ Yine Darülbedayi ve onun yöneticisi olan Muhsin Ertuğrul'a yönelik bir eleştiriye de, *Resimli Uyanış* dergisinde rastlıyoruz. “*Tiyatro Hakkında*” başlıklı makalesinde Kazım Nami; Muhsin Ertuğrul'u, yabancı tiyatro eserlerini uyarlayıp oyun sergilemesinden dolayı, şu şekilde eleştirmiştir:

“Türk tiyatrosu ne kadar yeni ve ne kadar acemi olursa olsun, orijinal eserler, Türk ruhundan fıskırmış piyesler oynamalıdır. Adapte eserlere kendi malımız diye bakamayız; onlar el malıdır ve el malı tezyinatla Türk sanatı doğmayacaktır. Bizim hala bazı hallerimiz vardır ki affedilemez; Tanzimat kültürüne bu kadar bağlı kalmak bir cinayettir. Tanzimat Osmanlı'nın işidir, Türkün değil. Türk yeni diriliyor ve yeni direniyor. Ona kendi cinsinden eserler veriniz.”⁷⁶

Darülbedayi Yöneticileri'ni eleştiren bir diğer dergi de, *Sinema Yıldızı* olmuştur. Şehir tiyatrosunun eski yöneticilerini eleştiren dergi, yeni yönetici heyetin de farklı olmayacağı görüşünde olduğunu belirtmiştir.⁷⁷

Darülbedayi'deki dedikodular kadar tiyatro sanatçıları da, dergi sayfalarında kendine yer bulmuştur. Ramazan'a denk gelen aylarda “*Ramazan Eğlencesi*” olarak sunulan Darülbedayi ve oyuncularını, diğer zamanlarda da ya toplu olarak ya da bireysel olarak haber yapılmışlardır.⁷⁸ Sanatçıların ev ve iş hayatı ile ilgili bilgiler, onlarla yapılan röportajlar aracılığı ile okuyuculara sunulmuştur. Okuyucuların özel ilgi gösterdiği tiyatro sanatçılarının özel hayatları, tiraj kaygısı ön planda olan dergiler için bir fırsat olarak değerlendirilmiş olacak ki, sanat köşelerinde sıkça yer almıştır. Bedia Muhit H., Şaziye H., Neyirre H., Şadiye H., Münire Eyüp H., Necla H., Hazım Bey, Necdet Remzi Bey, Raşit Rıza Bey,

⁷⁴ Naci Sadullah, “Şehir Tiyatrosundan Ayrılanlarla Beraber”, *Yedigün*, S.82, 3 Birinci Teşrin 1934, s. 3-5.

⁷⁵ “Acı Hakikat”, *Yedigün*, S.95, 2 İkinci Kânun 1935, s. 22.

⁷⁶ Kazım Nami, “Tiyatro Hakkında”, *Resimli Uyanış*, S.48, 31 Teşrinievvel 1929, s. 780.

⁷⁷ “Darül Bedayi Hakkında: Şehir Tiyatrosunun Yeni Heyet-i İdaresi”, *Sinema Yıldızı*, S.2, 19 Haziran 1924, s. 4.

⁷⁸ Örnek haberler için bkz. “Ramazan gecelerinin en sevimli eğlenceleri: “Milli Sahne” ve “Darülbedayi”, *Haftalık Mecma*, S.38, 5 Nisan 1926, kapak; “Darülbedayinin Mısır İntibaları”, *Yeni Kitap*, S.13, 1 Mayıs 1928, s. 35; Sivas Neşet Nafiz Dumanlıoğlu, “Anadolu’da Dolaşan Tiyatro Kumpanyaları”, *Resimli Ay*, S.15, Mayıs 1937, s. 87-96; “Darülbedayi Artistleri”, *Resimli Uyanış*, S.20, 18 Nisan 1929, s. 312-313.

Salah Cimcuş Bey ve Abdi Bey gibi oyuncular, dergi sayfalarında işleri ve özel hayatları ile ilgili röportajı yapılan isimler arasındadır.⁷⁹

Dönemin tiyatrocuları tarafından icra edilen oyunlara bakacak olursak; Akın Piyesi, Şair Evlenmesi, Leblebici Horhor Opereti, Çoban ve Süreyya Opereti gibi birçok eser karşımıza çıkmaktadır.⁸⁰ Oyunların genellikle İstanbul ve Ankara’da oynandığını söylemek mümkündür. Ancak İstanbul’un Ankara’dan daha çok tiyatro oyunu çıkardığını belirtmek de gerekir. Hatta Ankara’nın operet konusunda İstanbul’un çok gerisinde kaldığını, Celal Cemil’in *Tiyatro ve Müsiki* dergisinde yazdığı makalede görmek mümkündür. Celal Cemil söz konusu makalesinde; Anakara operetinin bir türlü oyun verememesinden şikâyetçi olduğunu dile getirdikten sonra operet müdürünün Cemal Sahir Beyin operacıları bir araya toplayamamasını eleştirmiştir.⁸¹

Dergilerin tiyatroyla alakalı verdikleri bir diğer hizmet de, tiyatro tefrikaları yayınlamak olmuştur. Özellikle edebiyat ağırlıklı magazinsel dergilerin, hemen her sayısında, bir tiyatro tefrikası ile karşılaşmak mümkündür. Özellikle İbnü'r-Refik Ahmet Nuri Bey’in tefrikaları sıkça okuyucuya sunulan tefrikaların başında gelmektedir. İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlerde yayınlanan magazin dergilerinin dışında Adana, Samsun gibi taşra şehirlerinde yayınlanan dergilerde bile tiyatro tefrikalarına rastlanılmış olması, dönemin magazin dergiciliği yayın politikasında “tiyatro tefrikacılığı”nın önemli bir yeri olduğu yorumunun yapılmasına neden olmaktadır.⁸²

⁷⁹ Örnek haber ve röportajlar için bkz. “Temaşa ve Sinema Kısmı: Darü'l-Bedayinin Sevimli Sanatkarı Şadiye Hanım”, *Asri Türkije*, S.3, 1 Mayıs 1926, s. 17; Temaşa Muharriri, “Temaşa ve Sinema Kısmı: Kıymetli Sanatkarımız Necla Hanım”, *Asri Türkije*, S.4, 15 kanunusani 1927, s.8; “Temaşa ve Sinema Kısmı: Yüksek Sanatkarımız Hazım Bey”, *Asri Türkije*, S.5, 15 Şubat 1927, s. 6; Ağah İzzet, “Hayatlarının İlkbaharında İki Sanatkâr Kardeş Ferhunde Remzi Hanım- Necdet Remzi Bey”, *Aylık Mecma*, S.5, 1 Ağustos 1926, s. 5; “Darülbedayide Parlamaya Başlayan Yeni Türk Yıldızı (Münire Eyüp)”, *Yıldız*, S.10, 1 Haziran 1925, s. 3; “Tiyatromuz Hakkında Maruf Temaşacılarımız Ne Düşünüyorlar? Salah Cimcuş Beyin Darülbedayı Hakkındaki Fikirleri”, *Resimli Uyanış*, S.62, 6 Şubat 1930, s. 150-151; “Temaşa Hayatı: Raşit Rıza Bey ile Mülakat”, *Resimli Uyanış*, S.74, 1 Mayıs 1930, s. 342.

⁸⁰ Örnek haberler için bkz. “Ankara’da Oynanan Akın Piyesinden Bir Sahne: Akın ve İlk Temsili”, *Resimli Uyanış*, S.163, 14 Kânunusani 1932, s. 108; Hafı Kadri, “Cumhuriyet Opereti: Leblebici Horhor”, *Tiyatro ve Müsiki*, S.5, 16 Şubat 1928, s. 10; Halit Fahri, “Galatasaray Lisesinde Bir Temsil – Evvela Can...”, *Resimli Uyanış*, S.180, 12 Mayıs 1932, s. 376; Refik Ahmet, “İlk Temaşa Eserleri”, *Yeni Mubüt*, S.20, Haziran 1930, s. 113-115; Muhittin Doğan, “Akın Piyesinin Ankara Halkevinde İlk Oynanışı”, *Yeni Mubüt*, S.40, Şubat 1932, s. 6-7; “Ankara Halkevinde Çoban”, *Yeni Mubüt*, S.42, Nisan 1932, s. 14-16; Hafı Kadri, “Cumhuriyet Opereti: Leblebici Horhor”, *Tiyatro ve Müsiki*, S.5, 16 Şubat 1928, s. 10;

⁸¹ Makalenin ayrıntıları için bkz. Celal Cemil, “Ankara Opereti”, *Tiyatro ve Müsiki*, S.9, 19 Mart 1928, s. 5.

⁸² Örnek tefrika için bkz. Mehmet Rasim, “Adana Kahramanları: Sinan Paşa (4 perdelik milli temaşa)”, *Gölge*, S.3, 18 Ocak 1926, s. 3-5.

Dönem dergilerinde dikkati çeken bir diğer ayrıntı da, kadın sanatçıların tiyatroya kattıkları ve sahneye çıkma cesaretlerinin övülmesidir. Örneğin *Hafta* dergisinde yayınlanan bir haberde; Adana’da Nuriye Hanım isimli oyuncunun sahneye çıkması şu cümlelerle övülmüştür: “(...) *Bu hanım dedikodulara ve fena cereyanlara aldırış etmeyerek geçen hafta Elbamra sinemasında sahneye çıktı. Halk Nuriye hanımın sanat istidadı kadar sahneye çıkış cesaretini de alkışladı.*”⁸³ Bu haber sayesinde; Anadolu’da devam eden “kadın sahneye çıkmaz” tabusunun varlığını devam ettirmesine rağmen, sahneye çıkma riskini göze alan cesur kardelenlerin varlığından da haberdar oluyoruz.

Tiyatroya gereken önemin verilmediği ve bu nedenle sinema karşısında günbegün kan kaybettiğini dile getiren dergiler, bu durumun nasıl düzeltilebileceğine dair önerileri sunmaktan da geri kalmamıştır. Örneğin *Hayat* dergisinde Reşat Nuri tarafından kaleme alınan ve “*Tiyatromuzun Bugünkü Hali*” başlıklı üç sayılı yazı dizisinde; para ve yardım meselesinden, konservatuar ihtiyacından, tiyatrolarda daha fazla kadının görev almasına dair birçok konuya değinilmiştir. Ayrıca devletin tiyatroya gerekli maddi-manevi desteği vermediğine dair eleştiriler de sert bir dille ifade edilmiştir.⁸⁴ Ayrıca Maarif Bakanlığı’nın da bu konuda önemli adımlar atması gerektiğine dair bir başka öneriyi de, *Resimli Uyanış* dergisinde görmek mümkündür. “*Tiyatro ve Kitap*” başlıklı makalede Reşat Feyzi; inkılap maarifinin güzel sanatlar için geniş bir çalışma programı hazırladığından bahsedildikten sonra, memleket seviyesinin yüksekliği, kültür olgunluğu, o memlekette güzel sanatların aldığı ehemmiyetle ölçüldüğünü iddia etmiştir. Yazar, yeni çalışma programında, Maarif Vekâlet’inin, tiyatroya mühim bir yer ayrıldığını, öyle ki memlekette tiyatronun hakiki manasını kökleştirmenin, bunu tamim etmenin, her okuryazara tiyatroyu sevdirmenin, sahne ve temsil adedini çoğaltmanın, programın esasları arasında olduğunu belirtmiş ve sözlerine şu şekilde devam etmiştir:

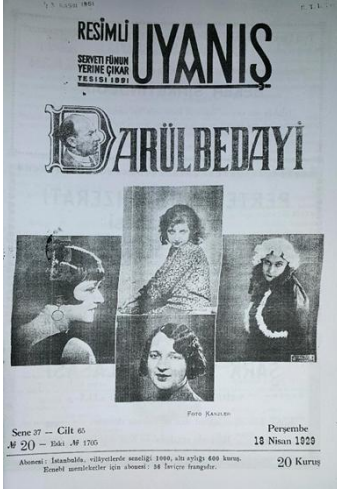
“Bir şeyi sevebilmek için, onu iyi bilmek, iyi tanımak icap etmez mi? Hâlbuki tiyatroyu nasıl, nerede ve ne vakit memleket gençliğine gösterdik? Sahne sanatının zevki, faydaları, neticeleri müspet olarak, elle tutulur bir tarzda daha bir kere bile bu topraklar üstünde açık açık gösterilememiştir. Halk gördüğünü yapar. Halka bu şekilde hiçbir vakit hitap edilmemiştir. Sahne en canlı tekin, propaganda vasıtasıdır. Kitap okutamıyorsanız, bu işi güzel dekorlar içinde, sahnede yapabilirsiniz. En güzel edebi eseri, en mukaddes milli vazifeyi, her şeyi sahneden halka bağırabilirsiniz.”⁸⁵

⁸³ T. Vecihi, “Adana’nın İlk Artist Hanımı”, *Hafta*, S.11, 20 Haziran 1934, s. 10.

⁸⁴ Söz konusu yazı dizi 3 Mart- 17 Mart 1927 tarihleri arasında çıkan 13,14 ve 15. Sayılarda Reşat Nuri imzası ile yayınlanmıştır.

⁸⁵ Reşat Feyzi, “Tiyatro ve Kitap”, *Resimli Uyanış*, S.244, 3 Ağustos 1933, s. 146.

Böylece tiyatro ve sanatın kültür açısından ne derece kudretli olduğunu okuyucularına bildirmiştir.

Tiyatrodan sonra toplumsal hayatın eğlence araçlarından biri olan sinema da -modernleşme sürecinde- gündelik yaşamda yavaş yavaş yer edinmeye başlamıştır. Sinema daha doğrusu sinematograf, 1897 yılına geldiğinde hemen hemen tüm dünya ülkeleriyle birlikte Osmanlı Devleti'nde de gösterime girmiştir. 28 Aralık 1895 yılında Fransa'daki halka açık ilk gösterimden kısa süre sonra Osmanlı Devleti'ne gelen sinema, 1896 sonları ile 1897 başlarında önce saray çevresinin, ardından da halkın hizmetine sunulmuştur.⁸⁶ Önce Saray çevresinin sonra da halkın tanıştığı sinema, bir kurum olabilmek için 1915 yılını beklemek zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin ilk resmi sinema kurumu, Sultan Reşat döneminde, 1915 yılında Harbiye Nazırı Enver Paşa tarafından ordu için belge temin etmek ve propaganda filmleri çekmek amacıyla kurulan Merkez Ordu Sinema Dairesi olmuştur.⁸⁷ Sinemanın Türk toplumsal hayatındaki yeri kurumsal işlevinden çok, eğlendirme fonksiyonuyla belirlenmiştir. Özellikle ilk defa 1913 yılında Şişli'de açılan "bahçe sineması" kamusal alana ait değişen davranışların içselleştirilmesine zemin hazırlamıştır.⁸⁸ Cumhuriyete geçişle, gelişiminde ivme kazanan bir diğer sanat dalı olan sinema -tiyatrodan olduğu gibi- Muhsin Ertuğrul'un sihirli dokunuşlarıyla Türk toplumunun hizmetine sunulmuştur. İlk konulu Türk filmi, ilk korku filmi ve ilk sesli film takip etmiştir. Az sayıda olan sinema salonlarına rağmen halkın

⁸⁶Giovanni Scognamillo, *Türk Sinema Tarihi*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2003, s. 15.

⁸⁷ Nijat Özön, *Türk Sineması Kronolojisi 1896-1960*, Artist Reklam Ortaklığı Yayınları, İstanbul 1962, s. 14.

⁸⁸ Meriç, *age.*, s.158.

sinemaya büyük ilgi duyduğunu dönemin basınından öğrenmek mümkündür. Dönemin basını, hem halkın sinema konusundaki bilgi açlığını giderme hem de Türk filmlerinin tanıtımını yapmada önemli bir görevi başarıyla yerine getirmiştir.

Sinematografin ülkede gösteriminden ulusal anlatımın oluşmaya başladığı 1950'li yıllara kadar uzanan yaklaşık elli yıllık süreç, sinemamızın sektör haline gelmesinden önceki hazırlık devresi olarak değerlendirilebilir ve bu hazırlık devresi de siyasal, ekonomik ve sinemaya özgü koşullarla değerlendirilecek olursa üç dönemde toparlayabiliriz:

- Osmanlı Devleti'nin son yılları ve Kurtuluş Savaşı dönemi
- Yalnızca Muhsin Ertuğrul'un film çektiği onyediy yıl (1922-1939)
- Sinema dilinin henüz gelişmediği 1939-1950 yılları arasında diğer yönetmenlerin de film yaptığı dönem⁸⁹

Muhsin Ertuğrul'un damgasını taşıyan onyediy yıllık dönemin yegâne yönetmeni ve Türk sinemasının önemli ismi olan Muhsin Ertuğrul, ülkesinde film çalışmalarına başlamadan önce Almanya ve Fransa'da bulunmuş, tiyatrolarda çalışmış ve Almanya'da bulunduğu süre içinde de filmlerde oyunculuk yapmıştır. Böylece sinema konusunda hatırı sayılır bir tecrübe edinen Muhsin Ertuğrul, 1921 yılında Türkiye'ye döndükten sonra, kendi ülkesinde sinema ile ilgili çalışmalar yapmaya karar vermiştir. İlk önce yakın arkadaşı olan Kemal Bey'i (Seden) bir film yapım şirketi kurmaya ikna etmiştir. Böylece 1921 yılında Türkiye'nin ilk ve özel film yapımevi olan "Kemal Film" kurulmuştur. Muhsin Ertuğrul'un çabaları ve Kemal Bey'in maddî desteği ile kurulan Kemal Film, sinemanın ülkeye girmesinden yaklaşık yirmibeş yıl sonra, film yapım faaliyetlerine yeni bir boyut kazandırmıştır. O zamana kadar yalnızca devletin kontrolünde olup, askeri ve gelir amaçlı dernekler tarafından yürütülen filmcilik faaliyetleri özel bir yapımevinin kurulmasıyla birlikte ilk kez ticari bir yükümlülük kazanmıştır. Böylece Türk sineması bir aşama kaydederek stüdyo ve laboratuvar olanaklarına kavuşmuştur.⁹⁰

Okuyucu kitlesinin sinemaya özel ilgi duyması, özellikle magazin içerikli dergilerin, sinemaya ayrı bir yer vermelerine sebep olmuştur. Dergilerde yer alan sinema haberlerini, yerli ve yabancı sinema olarak ikiye ayırmak gerekir. Yerli sinema haberlerinde genellikle Türk sinemacılığının durumu, sinema salonlarının kötü koşulları, filmlerin izleyiciler üzerindeki olumsuz etkileri gibi konular ele alınmıştır. *Yedigün* dergisinde, derginin yayımlandığı dönemde Türk

⁸⁹ Levent Yılmazok, *Türk Sinemasının Ulusal Karakterini Etkileyen Ögeler ve Sinema-Seyirci İlişkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007, s. 20-21.

⁹⁰ Yılmazok, *age.*, s. 27.

sinemasının durumuna dair bilgi edinebilme açısından önemli haber ve yazıların içerisinde Nizamettin Nazif'in kaleme aldığı yazı dikkat çekicidir. “*Bizde Sinemacılık*” başlığını taşıyan yazıda; o dönem çok para ve bol kadın vücudu harcanarak çekilen Amerikan filmlerini eleştirenler ve Rus filmleri daha iyi diyenlerin varlığından bahsederek söze başlamıştır. Rus filmlerinde güzel kadın bacağı ve burjuva dekorları olmadığı için iyi olduğunu savunanlara karşı, bunun doğru olmadığını iddia etmiştir. Çünkü Rusların devlet parası ile sinema yaptığını, Türk sinemasının ise böyle bir şansının olmadığından ve sinemanın pahalı bir iş olduğundan bahsetmiştir. Sedat Simavi ve Kemal Bey'in Türk sinemasının gelişmesi için harcadıkları mütevazı çabaları anlattıktan sonra, yüz sesli sinema makinesi ve yirmi beş sesli film çekmek için aletin gümrüksüz olarak alınacağından bahsetmiştir. Devletin ve özellikle Halkevlerinin sinema konusunda öncülük yaptığını söylemiş ama devletin de şahsi teşebbüsleri için tehlikeli bir rakip olmadığını dile getirmiştir.⁹¹ Yazarın bu makaledeki amacının, sinema alanında özel teşebbüsleri teşvik etmek olduğu yorumu yapılabilir. Yine Nurullah Ata tarafından sinema ile ilgili kaleme alınan yazıda; sinema-tiyatro çekişmesinden bahsedilmiştir. Yazar, sinemanın tiyatroyu öldürdüğü fikrine katılmadığından bahsetmiş ve sinemanın pahalı olmasının ve aktörlerin ruhunun tiyatroyu daha çok sevmesinden dolayı tiyatronun her daim canlı kalacağını şu şekilde dile getirmiştir: “*Sinemayı severim, ondan çok şey ümit ediyorum fakat tiyatronun yerini alamaz. Buna masrafi, aktörü tabi tuttuğu şerait, her şey manidir.*”⁹²

Resimli Dünya dergisinde yer alan “*Türk Sinemacılığını Teşvik Etmeliyiz*” başlıklı yazıda; ülkenin güzelliklerinin sinema filmleri için çok uygun olduğu ancak teknik ve maddi eksikliklerden dolayı bu fırsatı Türklerin değil de yabancıların kullandığından bahsedilmiştir. Bu durumu tersine çevirmek, kendi güzelliklerimizi kendi sinemamızda kullanabilmek için sinemamızı teknik destek ile para teşvikinin yapılması önerisinde bulunulmuştur.⁹³ Bu haberin önemini de, Türk sinemasının 1925 yılındaki durumu hakkında bilgi edinebilme imkânı oluşturmaktadır.

Atatürk Dönemi Türk Sinemacılığı'nın durumu hakkında bilgi edinebileceğimiz bir diğer makale, Melih Selman tarafından kaleme alınmış ve *Ekrân* dergisinde yayınlanmıştır. Melih Selman söz konusu makalesinde Londra, Macaristan ve Brezilya'da yeni açılan sinemaları men etme yolundaki girişimlerden bahsetmiş ve bizde de durum bundan farklı değil hatta daha fena olduğuna şu şekilde değinmiştir:

⁹¹ Nizamettin Nazif, “Bizde Sinemacılık”, *Yedigün*, S.4, 5 Nisan 1933, Nisan s. 5-6.

⁹² Nurullah Ata, “Sinema Hakkında Düşünceler”, *Yedigün*, S.55, 28 Mart 1934, s. 6.

⁹³ “Türk Sinemacılığını Teşvik Etmeliyiz”, *Resimli Dünya*, S.6, 4 Haziran 1925, s. 2.

“(…) Bizde henüz bir sinema perdesini görmemiş kimselerin adedi pek çoktur. Sinemacı olmak isteyenlere İstanbul’da hiçbir zaman dolmayacak ve hayale inkisara mahkûm yeni sinema binaları açmanın fena bir iş olacağını anlatmak lazımdır. (...) İzmir’de de vaziyet böyledir ve oradaki sinema müdürleri çoğalmakta olduklarını görmektedirler. Fakat ne gariptir ki, İstanbul’da buluna 25 sinema ile İzmir’in 9 sineması bin müşkülât ile mevcudiyetlerini eda ettirmeye muvaffak olurlarken birçok şehrimizde bir tek sinema bile bulunmuyor ve halk pek pahalı olmayan ve daima sahibine bir şeyler temin eden bir sinemanın açılmasını dört gözle bekliyor.”⁹⁴

Makaleden de anlaşılacağı gibi, İstanbul ve İzmir dışında sinema salonlarının olmadığı ortaya çıkmaktadır. Hatta başkent Ankara dâhil olmak üzere, Anadolu’da yeterli sayıda sinema salonu olmadığını *Sinema Yıldızı* dergisinden öğrenmekteyiz. Dergi, okuyucularından sinema ve filmler hakkında şu bilgileri göndermesini istemiştir: “*Şehirde sinema var mı, varsa binası nasıl, kaç kişilik? Sahibi kim? Hangi filmler gösteriliyor? Sinema ve film ihtiyacı nedir? Halkın ilgisi ve rağbeti nedir?*”⁹⁵ Derginin bu talebine cevap veren okuyuculardan da; İzmir’deki on yedi tane sinemanın adı, adresi, sahipleri ve kapasitelerini, bunlardan onbirinin faal, diğerlerinin de sezonluk sinemalar olduğunu öğreniyoruz. Yine İzmir’de bulunan beş film acentesinin ismi ve adresi de verilmiştir. Yine bir başka okuyucu da; Bursa’daki sinema hayatı hakkında bilgi vermiştir. Şehrin Milli ve Şark isimli iki tane sineması olduğu, halkın filme ilgi duyduğu ama yeterli sinema olmadığını dile getirmiştir. Ateşten Gömlek filminin de çok beğenildiği ayrıca belirtilmiştir.⁹⁶

Halkın sinema merakının çok olmasına rağmen, teknik ve fiziki imkânsızlıkların daha çok olduğunu dile getiren bir diğer dergi, *Haftalık Sinema* olmuştur. Selami Münir “*Millî Film Vücuda Getirecek Şirketlere İhtiyacımız Vardır!*” başlıklı yazısına; memleketimizde film imal edecek stüdyolar yok, zengin müteşebbisler sinema binası açmak yerine film imal edilecek stüdyolar açsalar hem kendileri hem de memleketimiz için daha hayırlı olmaz mı diyerek söze başlamıştır. Hem bu filmlerde oynayacak genç ve güzel kızlar ve erkekler de ülkemizde mevcut diye devam ettiği yazısında, ayrıca doğal güzelliklerle dolu memleketimizde İstanbul’un müthiş bir sinema dekoru olacağını belirtmiştir. Film imali açısından son sıralarında olsak da, halkımızın sinemaya alakası Fransız ve Almanlar kadar çoktur diyerek yazısını tamamlamıştır.⁹⁷

⁹⁴ Melih Selman, “Âlem ve Biz”, *Ekrân*, S.11, Temmuz 1934, s. 1.

⁹⁵ “Kare’ ve Karielerimize: Bir Rica”, *Sinema Yıldızı*, S.1, 12 Haziran 1924, s. 2,

⁹⁶ Mahzar Necati, “İzmir’de Sinema Hayatı”, *Sinema Yıldızı*, S.3, 26 Haziran 1924, s. 4.

⁹⁷ Selami Münir, “Millî Film Vücuda Getirecek Şirketlere İhtiyacımız Vardır!”, *Haftalık Sinema*, S.5, 25 Birinci Kanun 1930, s. 2.

Sinema salonun yetersizliğini hem magazin içerikli hem de müstakil sinema dergilerinde öğrenirken; var olan sinema salonlarının da sorunların varlığından da, yine aynı dergilerin sayesinde haberdar olmaktadır. Bu konuda ayrıntılı bilgi sunan *Haftalık Sinema* dergisi, Elhamra, Melek ve Glorya sinemalarında var olan aksaklıkları dile getirmiştir. Sinemaların soyguncu olduğundan ve sadece paraya önem verdiklerinden yakınan dergide öncelikle Elhamra Sineması'nı eleştirilmiştir:

“Bu sinema bir şirket değil, bir tagallüp şebekesidir. Sinemaların kapısında muhterem bir muallimi hiç utanmadan dövmeye kalkan bu adamların indinde halkın zerre kadar haysiyeti yoktur. Onların bütün hürmeti keseyedir. Elhamra Sineması halkı haraca kesmiştir. Dünyanın hiçbir yerinde sinema koltuğunun 125 kuruşa satıldığı görülmemiştir.”

Halkın tek eğlencesi olan sinemayı yüksek fiyatlarla kullandığından “*Efendiler insaf edin, sinema fiyatları çoktur*” denildiği zaman: “*ne yapalım veriler ağır*” diye cevap verildiğinden de bahsedilmiştir. Ayrıca Belediye nizamnamesine uymadıkları halde bu duruma göz yumulması ve hükümetin bu müesseselere azami teshilat göstermesinden de yakınılmıştır.⁹⁸ Derginin kısıcında olan bir diğer sinema da, Melek Sineması olmuştur. Bu sinemanın da havalandırma kurallarına riayet etmediği, günde birkaç seans olmasına rağmen hiçbir şekilde havalandırma yapılmadığı belirtilmiştir. Bir diğer eksiklik de yangın için yeterli önlem ve fiziki koşulların oluşturulmamış olması denildikten sonra belediye bunları görmüyor mu? diye de soru sorulmuştur.⁹⁹ Derginin hedefinde olan son sinema salonu Glorya Sineması olmuştur. Bu sinemanın da ses sisteminin bozuk olduğundan ve insanları balık istifi gibi yığarak sağlıklarını tehlikeye attıklarından bahsedilmiştir. Ayrıca sinema içinde ahlak dışı bazı olayların yaşandığı da dile getirilmiştir. Eğer bu memlekette para kazanıyorsanız, bu memleketin insanına hak ettiği gibi hizmet verecek ve hem sağlıklarını hem de rahatlarını sağlayacaksınız diye meydan da okunmuştur.¹⁰⁰

Haftalık Sinema gibi *Bravo* dergisi de, sinema salonlarının usulsüz hareketlerine tepki göstermiştir. Sinema biletlerinin çok pahalı olduğundan ve belediyelerin buna göz yumduğundan şikâyet eden dergi, ayrıca neden İstanbul'daki sinemalarda filmlerin altında Fransızca alt yazı var diye de sorgulamıştır. Biz Fransa, Cezayir ya da Fas değiliz neden Fransızca alt yazı ver dedikten sonra da, fiyatlar düzenlenene kadar da dergi olarak hiçbir sinemanın reklamını yapmayacağız diye de onurlu bir harekette bulunmuştur.¹⁰¹ Sinema

⁹⁸ “Varan Bir- Sinemaların Rezaletleri/ELHAMRA”, *Haftalık Sinema*, S.3, 11 Birinci Kanun 1930, s. 2.

⁹⁹ “Varan İki- Sinemaların Rezaletleri/MELEK” *Haftalık Sinema*, S.4, 18 Birinci Kanun 1930, s. 2.

¹⁰⁰ J. P., “Glorya Rezaleti”, *Haftalık Sinema*, S.7, 8 İkinci Kanun 1931, s. 2.

¹⁰¹ “Gölgelerin Sergüzeşleri”, *Bravo*, S.1, 2 Teşrinievvel 1930, s. 8.

salonlarındaki sorunlara bir örnek de *Holivut İstanbul Magazin* dergisinden gelmiştir. Derginin sinema eleştirmeni Cihat Kentmen, sinema salonlarında içilen sigara meselesine değinmiştir. Sinema salonlarında sigara içmenin yasak olmasına rağmen içenlerin varlığından ve belediyenin koyduğu bu yasağı infaz edemeyişinden bahsettikten sonra, salonlarda sigara içmenin yasak olmaması gerektiği zira Avrupa’da da yasak olmadığı vurgulanmıştır. Sinema bir zevkse tütün içmek de bir zevktir ve iki zevk bir arada olabilir diyerek de sözlerine son vermiştir.¹⁰²

Sinema salonlarının aksaklıkları dışında, dergilerin yakındığı bir diğer konu da, filmlerin gençler üzerindeki olumsuz etkileri olmuştur. Bu olumsuz etkileri en iyi dile getiren *Holivut İstanbul Magazin* dergisi olmuştur. “*Filmlerin Menfi Tesirleri*” başlıklı yazıya; öncelikle ceza yasasının 246. ve 247. maddelerinden bahsedilerek başlanmıştır. Söz konusu maddelerin ahlaka mugayir hareketlerin cezasından bahsettiğinin ancak sinemanın bu ceza kanunu içerisinde yer almadığını, gençleri olumsuz yönde etkilendiği dile getirilmiştir:

“Ailesini geçindirme yaşına henüz girmiş ve ailenin yegane istinatgahı olan bir gencin sinema perdelerinde gördüğü mutantan aşk hevesine kapılarak işini gücünü bıraktığını ve hatta bu hevesin fikri sabit haline gelerek ortadan kaybolduğunu söylersek, tehlikenin ciddiyeti büsbütün kendini gösterir. (Burada bahsettiği artist olmak için evden kaçan ve Hollywood’da gitmeye çabalayan ve hüsranlı sonlar yaşayan genç kız ve erkeklerdir.) (...) Gençler Avrupa hayatını bilmiyorlar. Fakat yüksek sosyetenin bir ideal olduğuna inanıyorlar. Avrupa’nın yüksek sosyetesini bize ulaştıran filmleri tekrar edelim; gayri meşru sevişmeler, entrikalar ve katiyen müspet olmayan sahnelerden bir şey vermiyor. (...) Türk kıızı ve Türk gencinin omuzlarında çok ağır yükler var. Onların kültüre olan ihtiyaçları her şeyden üstündür. Akla hitap etmeyen film, ancak eğlence filmi olabilir. Yoksa kozmopolit bir hayata prestij uyandıracak film değil.”¹⁰³

Dergi bir sonraki sayısında, bu yazının yayınlanmasından sonra sinemadaki olumsuz etkilerin hükümet tarafından dikkate alındığı ve 4 Şubat 1937 tarihinde Meclis’te sinema ile ilgili bir görüşme olduğunu iddia etmiş ve şu ifadeleri kullanmıştır: “(...) *Tedbiri alkışlarken ana olma hissini, maceraya atılma, macera hayatı yaşama ihtirasına çeviren filmlerin men edilmesini istiyoruz.*”¹⁰⁴ Yine *Resimli Uyanış* dergisi de aynı konuya değinmiş ve on sekiz yaşından aşağı çocukların açık

¹⁰² Cihat Kentmen, “Sinemalarda Sigara Meselesi”, *Holivut İstanbul Magazin*, S.40, 11 Mart 1937, s. 3-4.

¹⁰³ Yazının ayrıntıları için bkz. “Filmlerin Menfi Tesirleri”, *Holivut İstanbul Magazin*, S.35, 4 Şubat 1937, s. 3-6.

¹⁰⁴ “Neşriyatımız ve Hükümetin Aldığı Tedbir”, *Holivut İstanbul Magazin*, S.36, 11 Şubat 1937, s. 3-4.

filmlere gidemeyeceği, talebenin ancak terbiyevi, tarihi kıymetli olan filmleri görebileceği vurgulanmıştır.¹⁰⁵

Türk Sineması'na dair dergilerde yer alan haber ve makaleler bu şekilde iken, yabancı sinemaya dair geniş bir konu yelpazesi ile karşılaşmak mümkündür. Hollywood yıldızlarının hayatına dair haberler, söz konusu yelpazede, ilk sırayı almaktadır. Yapılan haberlerin hemen hemen hepsi birbiriyle benzer özellik taşımaktadır. En güzel film artisti, en zengin film artisti, nasıl aktör oldular, özel hayatlarında nasıl yaşarlar, sesli sinema, renkli sinema, telsizle sinema nakli mümkün mü gibi konular, okuyucular tarafından ilgiyle takip ediliyor olacak ki, dergiler sık sık bu konuları sayfalarına taşımıştır. Ayrıca dergiler, okuyucunun dikkatini daha fazla çekebilmek için magazinsel içerikli sinema haberlerine de başvurmuştur. Örneğin Tombulluk Modası Sinema Âlemine Yerleşti ve Sinemanın Büyük Artistlerinin Çıplak Vücutları başlıkları haberlerde verilen fotoğraflar oldukça ilgi çekicidir.¹⁰⁶ Yine sinemada öpücük meselesi de çok ilgi gören konular arasındadır.¹⁰⁷

Sinema ile ilgili anketler de, dergilerin okuyucu çekmede kullandığı bir başka yöntemdir. Örneğin “*Bizde Filme Çekilecek Türk Romanı Var mı?*” başlıklı ankette; Avrupa ve Amerika’da ünlü yazarların romanları film senaryosu olarak kullanılıyor denildikten sonra okuyuculara şu şekilde seslenilmiştir:

“Şimdiye kadar okuduğunuz Türk romanlarının hangisini filme alınmaya layık görüyorsunuz? Bize göndereceğiniz cevapları tasnif edip en fazla rey alanı eseri ilan edip ona rey veren karilerimize muhtelif hediyeler vereceğiz.”¹⁰⁸

Yine “*Sevdiğiniz Yıldızları Söyleyin, Ne Tabiatta Bir Şahsiyet Olduğunuz Meydana Çıkaralım*”¹⁰⁹ başlıklı bir başka ankette; okuyucuların mutlaka bu ankete katılmaları tavsiye edilmiştir.

¹⁰⁵ “Kalemin Ucundan Sinema”, *Resimli Uyanış*, S.171, 10 Mart 1932, s. 235.

¹⁰⁶ Örnek haberler için bkz. “Tombulluk Modası Sinema Âlemine Yerleşti”, *Yedigün*, S.58, 18 Nisan 1934, s. 19; “Sinemanın Büyük Artistlerinin Çıplak Vücutları”, *Haftalık Sinema*, S.3, 11 Birinci Kanun 1930, s. 1; A. Fuat Aral, “Sinema Âleminde Çıplaklık Modası”, *Yeni Hayat*, S.22, 1 Temmuz 1936, s. 21-23.

¹⁰⁷ Örnek haberler için bkz. “Sinema Piyasasında Busenin Kıymeti”, *Aylık Mecma*, S.10, 1 Kânunusani 1927, s. 10-11; Ahmet Hidayet, “Sinema ve Tiyatroda Öpüşmeler”, *Aydabir*, S.3, 1 Teşrinisani 1935, s. 40-42.

¹⁰⁸ “Bizde Filme Çekilecek Türk Romanı Var mı?”, *Haftalık Sinema*, S.11, 5 Şubat 1931, s. 2.

¹⁰⁹ “Sevdiğiniz Yıldızları Söyleyin, Ne Tabiatta Bir Şahsiyet Olduğunuz Meydana Çıkaralım”, *Yedigün*, S.61, 9 Mayıs 1934, s. 20-21.

1933 Türkiye Film Yıldızı

Akşam refikimin ipkfilm stüdyoları ile müştereken Sinema yıldızı müzahaka tertip etti. Geçen hafta «Yıldız» namzetleri Niğantaşındaki stüdyo toplandı ve sinema makasının karşısında imkân geçirdiler. Negret'tiğimin fotoğraf Yıldız namzetlerini grup halinde gösteriyor. Siz olunuz başlığında rey verirsiniz?

Bizim Sinemacılığımız, İlk ve Son Filimlerimiz

Bizde ilk ve son filimlerimiz: Köyhanları

Galip, Yusuf Düz, Hacı, Erkin, Muh-sin ve arkadaşları muhtelif gruplar içinde

Sesli film çıktıktan sonra cesaretili bir kaç hamlesi ile dünya sinema çiliğine nazarı dikkatini çekmiş bugün yone sesizliğe gömülen Türk sinemacılığının tarihi ancak Umumi harp evveline çıkacak kadar esktir. Ancak iki üç dakika sürebilen o zamanın iptidai filimlerinden biri 1909 senesine doğru Türkiye'de ilk defa Yüksek Kaldırında tahta barakamın içinde gösterilmiştir. Kapının önünde eli çingiraklı iki yahudi delikanlı; soluk almaktan bağırıyordu.

— Haydi görün sinematografya.. Avrupa'nın son icadı. Küçük perd- üstünde neler görmeyeceksiniz. Uğur kızlar, yanan evler, yürüyen şimendi teler.. Duyrun. Başı bozuk 1 kurus 27

Sonuç

Dünyadaki örneklerine nazaran gelişim sürecine yaklaşık iki yüz yıl geç başlayan Türk basınının doğuşundan Erken Cumhuriyet Dönemine kadar olan serüveninde kritik kırılma noktaları belirleyici olmuştur. Yaklaşık yüz yıllık bir zamana yayılan bu süreç, bir devletin yıkılıp yerine yenisinin kurulması gibi siyasi devrimlerin yanı sıra sosyal ve kültürel hayatta yaşanan devrimlerden de etkilenmiştir. Ancak Türk basınının doğuşu, emeklemesi ve gelişimini sağlayan dinamikler siyasi ve düşünsel alanda yoğunlaşmıştır. 18. yüzyılın ilk yarısında matbaa ile başlayan basın hayatı, 1831 yılında devlet eliyle açılan ilk resmi gazete ile emekleme dönemine başlamıştır. Basının dünyada elde etmeye başladığı güç, Osmanlı Devletinin yöneticileri ve aydınlarının gözünden kaçmamış ve ilk resmi gazetenin peşi sıra yarı resmi ve özel yayınlar çıkmaya başlamıştır.

Fransız Devrimi'nin etkisiyle Osmanlı'da sosyo-politik ve kültürel hayatta kıpırdanmalar yaşanmış ve özellikle aydın kitlenin çabalarıyla yeni düşün akımları ön plana çıkmaya başlamıştır. “Yeni Osmanlılar”ın açtığı yoldan ilerleyen “Jön Türkler”, basını etkili bir araç olarak kullanmış ve siyasi hayatta keskin etkiler yaratarak II. Meşrutiyet'in ilanına zemin hazırlamışlardır. II. Meşrutiyetin estirdiği özgürlük rüzgârları kısa sürmüş ve basına “ket vurma” eylemleri yeniden gündeme gelmiştir. İttihat Terakki yönetiminin baskı rejimini Birinci Dünya Savaşı'nın kargaşa ortamı takip etmiştir. Bu süreçte suya sabuna çok fazla dokunmasına izin verilmeyen basın, Kurtuluş Savaşı boyunca iki ayrı yol izlemiştir. Mücadeleyi destekleyenler ve desteklemeyenler olarak gruplaşan basın, yeni devletin kurulması ile birlikte muhalefet oranını azaltmak durumunda kalmıştır. Lozan Konferansı, halifeliğin kaldırılması, cumhuriyetin ilanı, çok partili hayata geçiş denemeleri ve devletin varlığına karşı düzenlenen siyasi isyanlar gibi kritik dönüm noktaları -devrimleri sekteye uğratmaması açısından- basının denetim altında tutulmasına neden olmuştur.

Türk Basını, Dünya Basını ile kıyaslandığında çok yavaş gelişim sürecine sahip olsa da, iç dinamik açısından önemli gelişmelerde de ön planda olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle muhalif kesimin sesi olarak gündeme gelen Türk basını, iktidarlar için de önemli siyasi, toplumsal ve ekonomik bir araç olarak görülmüştür. Denetim ve baskı altında tutulduğu dönemlerde işlevsel olmayan basın, Kurtuluş Savaşında mücadeleyi desteklemede ve Erken Cumhuriyet döneminde ise toplumsal mühendislik projelerinin etkili bir parçası olarak karşımıza çıkmıştır.

Basının modernleşme ile bağlantısına bakacak olursak; basın, modernleşmenin somut yansıması olan gündelik hayatın değişiminin hem tetikleyici faktörü hem de aynası olmuştur. Türk modernleşmesinin ilk aşamasından bahsederken tabandan tavana bir halk hareketinden söz etmek mümkün değildir. Osmanlı modernleşmesi, bir halk hareketi olmaktan ziyade üst yapının toplumsal alanı belirlemesi şeklinde olmuş ve modernleşmenin gündelik hayattaki pratikleri de maalesef sınırlı bir zümre ile sınırlı kalmıştır.¹¹⁰ Ancak Cumhuriyet döneminde modernleşme halka ve halkın gündelik hayatına belli ölçüde yayılmıştır ki, bunun yansımasını da basından takip etmek mümkündür. Özetle diyebiliriz ki, 19. yüzyıldan başlayarak ve giderek ivme kazanarak meydana gelen sosyo kültürel dönüşüm, doğal olarak, gündelik hayatı da etkilemiştir. Söz konusu dönüşüm ve değişim süreci ile basın arasındaki ilişkiyi irdeleyecek olursak; değişen gündelik hayatın somut verilerine ulaşmada basının önemli bir veri toplama aracı olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz. Hem bilgi edinme kaynağı hem de bilgilendirme kaynağı olması basını, dönemin

¹¹⁰ Meriç, *age.*, s. 47.

sosyo kültürel yapısının analizinde, önemli bir araç olarak ön plana çıkarmaktadır.

Kaynaklar

Sürelı Yayınlar

Arkadaş
Asri Türkiye
Aydabir
Aylık Mecmua
Fıruze
Gölge
Hafta
Haftalık Mecmua
Haftalık Sinema
Holivut İstanbul Magazin
Kadın Yolu
Resimli Ay
Resimli Dünya
Resimli Hafta
Resimli Uyanış
Sinema Yıldızı
Tiyatro ve Musiki
Yarım Ay
Yedigün
Yeni Hayat
Yeni Kitap
Yeni Muhit
Yıldız.

Kitap ve Makaleler

AKARLI Engin Deniz (2008) Bir İmparatorluğun Arapsaçı Sonu: Osmanlı'nın Batıyla Karşılaşmaları ve Batılılaşma Meselesi- Genel Bakış, *Muhafazakâr Düşünce* Sayı 16-17, Ankara.

ASLAN Demo Ahmet (2011) *Cumhuriyet'in Törensels Meşruiyeti: Ulus Devlet İnşa Sürecinde Milli Bayramlar 1923-1938*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

ASLAN Demo Ahmet (2012) Atatürk'ün Yaşam Tarzında Giyim ve Kuşamın Önemi, Temuçin F. Ertan vd., (Yay. Haz.), *Genç Akademisyenlerin Gözüyle Tek Adam: Mustafa Kemal Atatürk*, Ankara.

- BARBAROSOĞLU Fatma Karabıyık (1995) *Modernleşme Sürecinde Moda ve Zibniyet*, İz Yayınları, İstanbul.
- FAROQHİ Suraiya (2011) *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam*, Çev. Elif Kılıç, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- IŞIN Ekrem (1985) 19. yy'da Modernleşme ve Gündelik Hayat, *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, Sayı 2, İletişim Yayınları, Ankara, s. 538.
- KAYRA Cahit (2008) *Osmanlı'da Fetvalar ve Günlük Yaşam*, Boyut Yayın Grubu, İstanbul.
- KOLOĞLU Orhan (2006) *Osmanlıdan 21. Yüzyula Basın Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul.
- LEFEBRE Henri (2007) *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, Metis Yayınları, İstanbul.
- MERİÇ Nevin (2007) *Âdâb-ı Muâşeret: Osmanlıda Gündelik Yaşamın Değişimi (1894-1927)*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- ÖĞÜN S. Seyfi (2000) *Mukayeseli Sosyal Teori ve Tarih Bağlamında Milliyetçilik*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- ÖZER İlbeyi (2002) Osmanlı'dan Cumhuriyete Sosyal Yaşam, *Türkler Ansiklopedisi Cilt 14*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- (2009) *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yaşam ve Moda*, Truva Yayınları, İstanbul.
- ÖZÖN Nijat (1962) *Türk Sineması Kronolojisi 1896-1960*, Artist Reklam Ortaklığı Yayınları, İstanbul.
- SCOGNAMİLLO Giovanni (2003) *Türk Sinema Tarihi*, Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- YILDIZ Cengiz (2002) Türk Kültür Tarihinde Kahve ve Kahvehane, *Türkler Ansiklopedisi Cilt 14*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

Tezler

- TÜRK Hatem (2002) *Musavver Mubit (İnceleme ve Edebiyatla İlgili Metinler)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- YILMAZOK Levent (2007) *Türk Sinemasının Ulusal Karakterini Etkileyen Öğeler ve Sinema-Seyirci İlişkisi*, Yayınlanmamış Yüksel Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.